

עובדים, מעסיקים ועוגת ההכנסה הלאומית: דו"ח לשנת 2015

ד"ר שלמה סבירסקי || אתי קונור-אטיאס || עו"ד נוגה דגן-בוזגלו || רתם זלינגר

1 . 5 . 2 0 1 6

ת.ד. 36529, תל אביב 6136401
 טלפון: 03-5608871
 פקס: 03-5602205
www.adva.org
contact@adva.org

הוועד המנהל

פרופ' יוסי דהאן, יו"ר
 גילברט פינקל (מ.א.), גזברית
 פרופ' איסמעיל אבו סעד
 ד"ר ניצה ברקוביץ
 פרופ' אורן יפתחאל
 פרופ' יוברט לו-יון
 פרופ' ריקי סויה
 פרופ' דני פילק
 פרופ' רחל קלוש
 פרופ' אורי רם

ועדת הביקורת

רותי גור
 חנה לנגר

צוות

מנהלת: ברברה סבירסקי
 מנהל אקדמי: ד"ר שלמה סבירסקי
 רכזת מחקר: אתי קונור-אטיאס
 חוקרת: עו"ד נוגה דגן-בוזגלו
 חוקרת ורכזת נשים לתקציב הוגן: יעל חסון
 רכזת פרויקטים לשוויון מגדרי: ולריה סייגלשיפר
 רכזת קהילתית: מיטל סטרול
 חוקר ומנהל הדרכה: ירון הופמן-דישון
 עוזרת מחקר: רתם זלינגר
 מנהלת משרד ואחראית קשרי עיתונות: מירה אופנהיים
 יועץ כספי: רועי מאור
 פיתוח משאבים: אפרת יערי

תוכן עניינים

- פרק א': חלוקת עוגת ההכנסה הלאומית בין עובדים ומעסיקים** 6
- פרק ב': שכר גבוה, שכר נמוך** 11
- פרק ג': עובדים לא-ישראלים בכוח העבודה בישראל – תמונת מצב** 23

עיקרי הדברים

כלכלנים ואנשי ממשל כאחד מרבים להלין על הפרייון¹ הנמוך של העובדים הישראלים.² ארגון ה-OECD מתריע על כך גם הוא. להוציא ענפי ייצוא שבראשם ההיי טק, פרייון העבודה בישראל הוא מן הנמוכים בארצות הארגון. הסברים שונים ניתנים לכך: רמה נמוכה של הון לעובד; הוצאה ביטחונית גבוהה; משקל גבוה של עובדים צעירים שלא צברו ניסיון; פעילות כלכלית "בשחור"; ועוד.

הדו"ח מפנה השנה את תשומת הלב להסבר בסיסי יותר לסוגיית הפרייון: המדיניות העקבית של סיוע למעסיקים באמצעות הוזלת עלות העבודה. מדיניות זו, המתמשכת לפחות מאז תכנית החירום לייצוב המשק משנת 1985, היא סיפור "הצלחה", שכן עלות העבודה אכן הוזלה, אלא שזו הצלחה הבאה על חשבוננו של המשק כולו.

1. הפרייון הנמוך ומדיניות הוזלת עלות העבודה

ה"הצלחה" ניכרת בנתונים שלהלן:

- ישראל מצטיינת בשיעור גבוה של עובדים בשכר נמוך (עד 2/3 השכר החציוני במשק) – שיעור מן הגבוהים בארצות ה-OECD. שכר נמוך משקף השקעה מעטה בעובדות ובעובדים – בהכשרה מקצועית, בתנאי העסקה, במיכון, ומכאן פרייון נמוך;
- שיעור ההשתתפות של נשים ישראליות גדל בעשורים האחרונים – אך 36% מהן קיבלו ב-2014 שכר נמוך (עד 2/3 השכר החציוני במשק) – נתון המרמז על תעסוקה שאינה מצריכה השכלה או הכשרה מקצועית קודמת, ומכאן פרייון נמוך;
- ישראל מצטיינת בשיעור גבוה של עובדים ועובדות זרים, המועסקים בשכר נמוך ובתנאים ירודים, בהרבה מקרים כתחליף זול להשקעה במיכון ובאוטומציה, המאפשרים פרייון גבוה יותר.

2. קיטון בחלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית

- בסיכומו של דבר, בעשורים האחרונים קטן חלקם של העובדים, שכירים ועצמאים כאחד, בעוגת ההכנסה הלאומית. בשנת 2015 הוא עמד על 57% – השיעור הנמוך ביותר מאז שנת 2000, אז הוא עמד על 65%. זהו תהליך שהתרחש במרבית הארצות החברות ב-OECD אך אין בכך כדי לנחם, שכן הנסיבות שביסוד התהליך שונות מארץ לארץ וההתמודדות עם התוצאות היא משימה של כל ארץ בנפרד. מכל מקום, התוצאה היא

מתכחשת לכך וממשיכה להילחם בתופעה בידה האחת ולעודד אותה בידה השנייה. הממשלה מסרבת להכריע בין האפשרויות:

האחת, להכיר בחינויותם של עובדים מחו"ל לכלכלה הישראלית ולהשוות את זכויותיהם ומעמדם לאלה של עובדים ישראלים;

השנייה, להשקיע משאבים בתכנית ארוכת טווח להאצה טכנולוגית של ענפי הבניין והחקלאות שתצמצם את ההסתמכות על כוח אדם זול ולבניית מערך סיעודי חלופי בתנאים בהם ניתן להעסיק עובדים ישראלים.

ובאשר לעובדים הפלסטינים: העסקתם משרתת בטווח הקצר את המעסיקים הישראלים, המקבלים כוח עבודה זמין וזול, ובו בזמן גם את הכלכלה הפלסטינית, הנהנית מהשכר שהעובדים מייבאים עמם, שהיווה ב-2013 12.3% מהתמ"ג של הרשות הפלסטינית. אולם לטווח ארוך הסדר זה פוגע בשני הצדדים: הוא פוגע ביכולת של הפלסטינים לפתח ולקיים משק עצמאי ובישראל הוא פוגע בעובדים מקומיים וברמת הפריון של המשק הישראלי עקב השתרשות נורמות של היעדר הכשרה מקצועית ושכר נמוך.

4. לשנות את המגמה של הוזלת עלות העבודה

העלאה של פריון העבודה בישראל כרוכה בהגדלת ההשקעה בכלכלה הריאלית (במקום, למשל, בפנינסים) ובהשגת הסדר מדיני אזורי. אך היא מחייבת גם מעבר למדיניות שכר נדיבה ושוויונית יותר, מחד גיסא, ובהגדלת חלקה של המדינה במימון השירותים החברתיים, כולל בהשכלה ובהכשרה של העובדים/ות מאידך גיסא.

פגיעה ארוכת טווח בפריון: עובדים ועובדות "זולים" אינם יכולים להשקיע בשדרוג היכולות המקצועיות של עצמם וגם לא באלה של ילדיהם, בוודאי לא כאשר המדיניות התקציבית של ממשלות ישראל מבוססת על העברה של חלק גדול מנטל המימון של השירותים החברתיים מן המדינה אל משקי הבית. כל אלה מבטיחים פריון נמוך – ואולי אף נמוך עוד יותר – גם ברור הבא.

למרבה הצער, הלמ"ס אינה מפרסמת נתונים על התפלגות עוגת ההכנסה הלאומית לפי עשירונים. סביר להניח כי נתונים שכאלה היו מצביעים על הצטמקות גדולה עוד יותר בחלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית, וזאת מכיוון שהקטגוריה "עובדים" כוללת גם עובדים בעלי שכר גבוה במיוחד, כדוגמת המנהלים הבכירים בחברות ציבוריות, ששכרם גדל בעשור האחרון. נתונים שמפרסם מינהל הכנסות המדינה במשרד האוצר, המבוססים על מודל המס של המינהל, מעלים כי בין השנים 2007 ל-2015, ההכנסה הממוצעת לנישום במאון העליון גדלה ב-7% – מכ-130.6 אלף ש"ח לחודש לכ-139.5 אלף ש"ח לחודש. זאת, בשעה שהשכר במשק בכללותו כמעט ולא השתנה. ב-2015 היו הכנסות המאון העליון 13% מסך ההכנסות של הנישומים בישראל.

3. העובדים הזרים – מרכיב קבוע של כוח העבודה הישראלי

מאז 1967 מהווים עובדים משטחי הרשות הפלסטינית חלק אינטגרלי של כוח העבודה הישראלי ומאז האינתיפאדה הראשונה נכללים בו גם אלה הקרויים "עובדים זרים". בשני המקרים, התפיסה הרווחת היא שמדובר בתופעות זמניות: אלא שהנתונים המוצגים במסמך זה מראים שמדובר במרכיב משמעותי וקבוע של כוח העבודה הישראלי. מדינת ישראל

פרק א'

חלוקת עוגת ההכנסה הלאומית בין עובדים ומעסיקים

ההכנסה הלאומית

ההכנסה הלאומית מוגדרת על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן ה"למ"ס) כך: התוצר המקומי הגולמי, פחות ההכנסה (תמורה לעבודה והכנסה מרכוש) ששולמה לעובדים ולבעלי עסקים זרים הפועלים בישראל, בתוספת ההכנסות ששולמו לעובדים ולבעלי עסקים ישראלים בחו"ל.

ובמילים אחרות, ההכנסה הלאומית מוגדרת כסכום הכולל של ההכנסות של ישראלים, עובדים ומעסיקים, בין אם פעלו בישראל ובין אם פעלו בחו"ל. ההכנסות של עובדים ובעלי עסקים זרים הפועלים בישראל נחשבות חלק מן ההכנסה הלאומית של הארצות מהן באו.

ה"למ"ס מעדכנת באופן שוטף את נתוני ההכנסה הלאומית, שהם חלק מכלל החשבונות הלאומיים. לרוב, אין שינוי במגמות הכלליות, אך נתונים פרטניים שפורסמו השנה עשויים להיות שונים מאלה שפורסמו אשתקד.

חלקם של העובדים, חלקם של המעסיקים

ההכנסה הלאומית מורכבת מחלקם של העובדים, חלקם של המעסיקים ומסים נטו על ייצור מקומי ועל יבוא.

חלקם של העובדים

חלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית מורכב משניים: תמורה לשכירים (נתוני ה"למ"ס אינם מאפשרים הבחנה בין שכירים ישראלים העובדים בישראל ובין אלה העובדים בחו"ל) ותמורה ללא שכירים (עצמאים). באשר לשכירים מחו"ל, ההכנסות שלהם אינן נכללות בהכנסה הלאומית. אנו החלטנו להציג את הנתון בכל זאת, כדי להראות את חלקם בעוגה: העובדים מחו"ל, "עובדים זרים" ופולטיינים, מהווים חלק נכבד מכוח העבודה הישראלי – לפי חישובים שונים, בין 5% ל-7%; אך כפי שניתן לראות בלוח שבעמוד 10, חלקם בעוגת ההכנסה הלאומית הוא קטן. התמורה לשכירים כוללת את התשלומים הישירים (שכר ומשכורת) וכן את ההפרשות הסוציאליות של המעסיקים עבור העובדים לקרנות ולקופות כגון: קופות פנסיה

מסים נטו על ייצור מקומי ועל יבוא

חלקם של תשלומי המסים בעוגת ההכנסה הלאומית מורכב משניים:

הראשון, **מסים על ייצור מקומי** כולל תשלומי חובה שגובה הממשלה או הרשות המקומית על מוצרים כגון: מע"מ, מס קניה, מס דלק, מס רכוש, מס בולים, בלו מלט, מס מעסיקים ועוד.

השני, **מסים על יבוא** כולל מסים על יבוא אזרחי ו/או יבוא ביטחוני. עיקר ההוצאה בסעיף זה היא על תשלומי מע"מ, מכס ומס קנייה שמקורם ביבוא אזרחי.

תשלומי המסים שמתקבלים משני הסעיפים הללו כוללים בתוכם את **התמיכות השוטפות** שמעניקה הממשלה ו/או הרשות המקומית לחברות השונות במשק. מלבד התמיכה השוטפת נכללות גם הלוואות שהממשלה נותנת לאותן חברות או יצרנים בתנאים מועדפים (למשל הלוואות מקרנות ייצוא). בחישוב חלקם של **המסים (נטו)** בתוך ההכנסה הלאומית מופחתת התמיכה השוטפת ואותן הלוואות.

ותגמולים, ביטוח לאומי וכיו"ב.

התמורה ללא שכירים (עצמאים) היא סכום שהלמ"ס גוזרת מתוך סכומים אחרים: מספר שעות העבודה של הלא-שכירים כפול השכר הממוצע לשעה בענף בו הם מועסקים במגזר העסקי.

חלקם של המעסיקים

חלקם של המעסיקים קרוי בלמ"ס **"העודף התפעולי"**. הוא מחושב על ידי הפחתה מן התוצר המקומי של שני סכומים: (1) חלקם של העובדים ו-(2) המסים על הייצור המקומי. **"העודף התפעולי"** הוא ברובו של המגזר העסקי.

"העודף התפעולי" המוצג בלוחות שלהלן אינו כולל הכנסות מדירוד; זאת, כדי להדגיש את התמורה שמקבלים המעסיקים מפעילות כלכלית יצרנית.

יש לציין כי **"העודף התפעולי"** המתקבל מוטה כלפי מטה: ראשית, הוא אינו כולל מענקי הון, המהווים כ-2% מהתוצר העסקי; שנית, בחברות פרטיות קטנות רושמים הבעלים חלק מהכנסותיהם כ"הכנסות משכר", ובכך הם מגדילים את חלקם של העובדים בעוגה הלאומית, במקום את זה של המעסיקים.

ב-2015, חלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית – 57%, נמוך משהיה בתחילת העשור הקודם – 65%

דרך נוספת להמחיש את העובדה שהעשור האחרון היה טוב למעסיקים יותר מאשר לעובדים היא, להשוות בין שיעור הגידול בהכנסה הלאומית ובין שיעור הגידול בהכנסתם של המעסיקים והעובדים: בין 2005 ל-2015 גדלה ההכנסה הלאומית ב-51% (מ-651.6 מיליארד ש"ח ל-981.0 מיליארד ש"ח, במחירי 2015), אך בעוד שהכנסת העובדים גדלה ב-44%, הכנסת המעסיקים גדלה ב-73% לערך.

בנק ישראל מציין בדו"ח שלו לשנת 2014 כי בישראל, חלק התמורה לעבודה בתוצר נמוך בהשוואה בינלאומית – כ-55%, לעומת קרוב ל-60% בממוצע בארצות ה- OECD (נתוני 2013). עוד מציין הבנק כי בישראל, שיעורה של התמורה לעבודה בתוצר ירד בחמש-עשרה השנים האחרונות בשיעור גבוה יותר מאשר בממוצע של מדינות ה-OECD.⁷

הרווח שגורפים המעסיקים כיום עלול להתברר כהפסד עתידי של המשק ושל החברה הישראלית, שכן עובדים ועובדות המתקשים לקיים רמת חיים נאותה ולהנחיל לעצמם ולילדיהם הכשרה והשכלה נאותים, יתקשו להוות תשתית איתנה לפיתוח כלכלי ארוך טווח.

ב-2015, חלקם של העובדים בעוגת ההכנסה הלאומית עמד על 57%, בעוד שחלקם של המעסיקים ("העורף התפעולי") עמד על 17%. רוב החלק הנוסף כ-17% – הוא מסים המשולמים למדינה.³

במבט על פני העשור האחרון, מתברר כי הוא היה טוב למעסיקים הרבה יותר מאשר לעובדים.⁴ אמנם, במהלך משבר ההיי טק והאינתיפאדה השנייה חלקם של המעסיקים בהכנסה הלאומית ירד מ-15% ב-2000 ל-12% ב-2002. אולם בשנים 2003-2004 הוא חזר כמעט לרמתו הקודמת ומאז ואילך הוא המשיך לגדול עד שבשנת 2012 הוא עמד על 18% – השיעור הגבוה ביותר בעשור הנוכחי.

עבור העובדים, העשור הנוכחי היה פחות טוב: בשנים 2005-2008 הוא נע בין 60% ל-61%, ולמן שנת 2013 הוא עומד על 57%. נזכיר כי בתחילת שנות ה-2000, חלקם של העובדים עמד על 65%.

גם כאשר מדובר בתנודות של אחוזים בודדים, הסכומים בפועל הם משמעותיים: ב-2015, לדוגמא, עמדה ההכנסה הלאומית של ישראל על 981 מיליארד ש"ח (במחירים שוטפים). אחוז אחד מזה היה 9.81 מיליארד ש"ח. אילו עמד חלקם של העובדים בעוגה של 2015 על 60%, כפי שהיה בשנת 2005 (ולא על 57%, כפי שהיה בפועל), היו העובדים מקבלים ב-2015, כקבוצה, 29.43 מיליארד ש"ח נוספים. לצורך המחשה: אם נחלק את הסכום הזה בהיקף הכולל של כוח העבודה בישראל – ב-2015, כ-3.846 מיליון⁵ – נמצא, כי באותה שנה עשויים היו כל עובד ועובדת לקבל, בממוצע, תוספת של 7,653 ש"ח, או כ-638 ש"ח לחודש.⁶

חלוקת ההכנסה הלאומית, 2000-2015 במחירי שוק, במיליוני ש"ח, במחירי 2015

2015	2012	2009	2006	2003	2000	
981,005	850,019	745,051	692,479	574,878	572,336	סך כל ההכנסה הלאומית במחירי שוק
560,636	496,678	439,629	416,391	359,964	370,297	1. חלקם של העובדים תמורה לעבודה לתושבי ישראל
515,049	454,497	404,492	378,859	330,869	342,280	תמורה מקומית לשכירים
61,464	56,413	48,192	47,363	42,090	44,531	תמורה מקומית לעצמאים
15,877	14,232	13,055	9,830	12,995	16,514	פחות: תמורה לעובדים מחו"ל
171,222	152,836	130,897	108,573	79,294	86,074	2. חלקם של המעסיקים עודף תפעולי מקומי למעט דירות בבעלות
162,433	140,191	125,193	115,566	105,615	101,188	3. מסים נטו על ייצור מקומי ועל יבוא

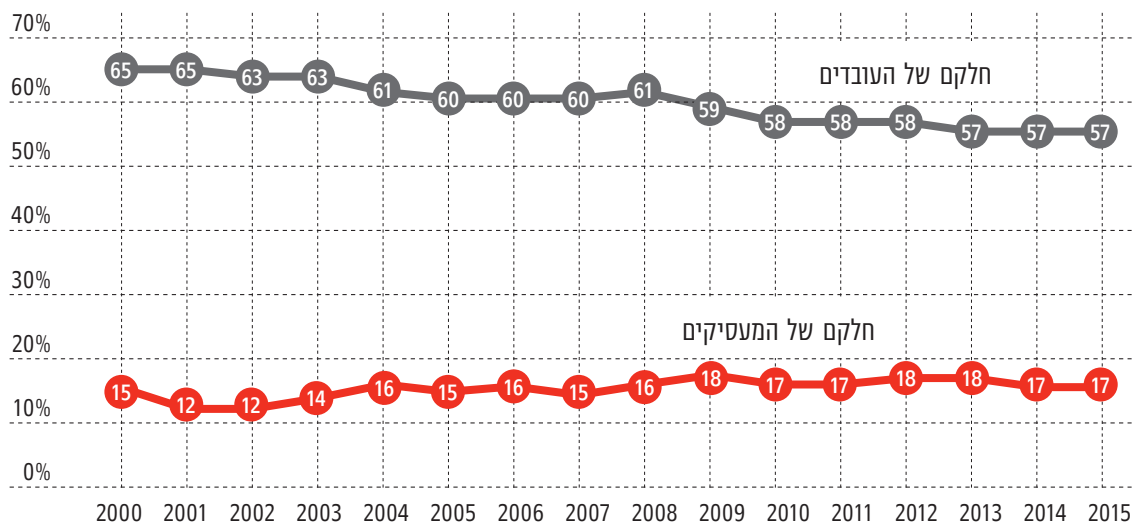
הערה: הלוח אינו כולל הכנסות מקומיות מרירות בבעלות והכנסות מרכוש ויזמות בחו"ל.
מקור: עיבוד של מרכז ארוה מתוך נתונים שהתקבלו מגף חשבונות לאומיים בלמ"ס, מרץ 2016.

חלוקת ההכנסה הלאומית, 2000-2015, באחוזים

2015	2012	2009	2006	2003	2000	
100	100	100	100	100	100	סך כל ההכנסה הלאומית
57	58	59	60	63	65	1. חלקם של העובדים תמורה לעבודה לתושבי ישראל
53	53	54	55	58	60	תמורה מקומית לשכירים
6	7	6	7	7	8	תמורה מקומית לעצמאים
2	2	2	1	2	3	פחות: תמורה לעובדים מחו"ל
17	18	18	16	14	15	2. חלקם של המעסיקים עודף תפעולי מקומי למעט דירות בבעלות
17	16	17	17	18	18	3. מסיים נטו על ייצור מקומי ועל יבוא

הערה: הלוח אינו כולל הכנסות מקומיות מדירות בבעלות והכנסות מרכוש ויזמות בחו"ל. לכן הסך הכל אינו מסתכם ל-100%.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מגוף חשבונות לאומיים בלמ"ס, מרץ 2016.

חלקם של העובדים וחלקם של המעסיקים בעוגת ההכנסה הלאומית, 2000-2015, באחוזים

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מגוף חשבונות לאומיים בלמ"ס, מרץ 2016.

פרק ב'

שכר גבוה, שכר נמוך⁸

בכל הענפים, רוב העובדות/ים מקבלות/ים שכר נמוך

- כאשר הלמ"ס מפרסמת, אחת לחודש, את השכר הממוצע במשק, התקשורת אוהבת להתמקד במספר ענפים שבהם השכר הממוצע הוא גבוה. אלא שהנתון הממוצע עבור כל אחד מענפי המשק מסתיר בדרך כלל שתי עובדות:
- א. החלוקה הפנימית בתוך כל ענף היא מאוד לא שוויונית;
  - ב. בכל הענפים, למעט ענף החשמל, הגז ומיזוג אוויר, חלק גדול מהעובדים והעובדות משתכר שכר נמוך.⁹ גם בענפים שבהם השכר הממוצע הוא גבוה, רק מיעוט קטן מקבל שכר גבוה: אלא ששכרו של מיעוט זה לעתים כה גבוה עד שהוא מעלה את השכר הממוצע בענף, גם כשהרוב מקבל שכר נמוך. טוב היה לו פירסם המוסד לביטוח לאומי גם את השכר החציוני בכל ענף.
- נוכל לעמוד על ההטייה הגלומה בנתוני הממוצע בעזרת נתונים שמפרסם המוסד לביטוח לאומי, על התפלגות השכר בענפים השונים יחסית לשכר הממוצע לשכיר. השנה האחרונה עבורה פירסם המוסד לביטוח לאומי נתונים שכאלה היא 2013.¹⁰
1. כ-40% מכלל השכירים קיבלו ב-2013 שכר בגובה של לא יותר ממחצית השכר הממוצע לשכיר, דהיינו 4,854 ש"ח (על פי המוסד לביטוח לאומי, השכר הממוצע לשכיר עמד באותה שנה על 9,708 ש"ח).
2. בענף שירותי אירוח ואוכל וענף שירותי ניהול ותמיכה (חברות השמה וכוח אדם, סוכנויות נסיעות, שירותי שמירה ושירותי תחזוקה וגינון לבניינים), שבהם השכר הוא מהנמוכים במשק, שיעור המשתכרים עד מחצית השכר הממוצע לשכיר עמד על 64%, לערך.
  3. כמחצית מהמועסקים בענפי השירותים הציבוריים (חינוך ושירותי בריאות ורווחה), השתכרו לא יותר ממחצית השכר הממוצע לשכיר.
  4. ב-2013, שיעור המשתכרים יותר מהשכר הממוצע לשכיר עמד על 29.6%. השיעור הגבוה ביותר נרשם בענף אספקת חשמל, גז וקיטור, בענף השירותים הפיננסיים ובענף מידע ותקשורת. לעומת זאת, בענף שירותי אירוח ואוכל ושירותי ניהול ותמיכה – הוא עמד על 8% בממוצע.
  5. השיעור הממוצע של המשתכרים שכר גבוה במיוחד – שלוש פעמים השכר הממוצע לשכיר ויותר, דהיינו, 29,124 ש"ח ומעלה – עמד על 4.0%.
  6. בענף אספקת חשמל, גז, קיטור ומיזוג אוויר נרשם השיעור הגבוה ביותר של משתכרים שלוש פעמים השכר הממוצע לשכיר ומעלה – 31.1%. השיעור הנמוך ביותר, 0.4%, נרשם בענף שירותי אירוח ואוכל.

התפלגות העובדים השכירים לפי ענף כלכלי וקבוצת שכר, 2013

באחוזים, ממוצע לחודש

ענף כלכלי ראשי	עד השכר הממוצע - שיעורים מצטברים		מעל השכר הממוצע	
	עד מחצית השכר הממוצע לשכיר	ממחצית השכר הממוצע ועד 75% מהשכר הממוצע לשכיר	מ-75% מהשכר הממוצע ועד השכר הממוצע לשכיר	מהשכר הממוצע ועד שלוש פעמים השכר הממוצע לשכיר
סך הכל	37.3	57.6	70.4	25.6
חקלאות, ייעור ודיג	45.5	74.9	85.0	13.9
כריה וחציבה	35.8	59.8	75.4	22.5
תעשייה וחרושת	20.5	43.4	60.9	31.9
אספקת חשמל, גז, קיטור ומיזוג אוויר	6.1	10.7	16.0	52.9
אספקת מים, שירותי ביוב, טיפול באשפה	15.6	35.1	53.2	41.2
בינוי	39.7	66.1	78.9	19.1
מסחר סיטוני וקמעוני	41.4	64.5	76.9	20.4
שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות	29.8	51.8	68.0	28.3
שירותי אירוח ואוכל	63.9	83.6	92.3	7.4
מידע ותקשורת	21.5	35.9	47.4	41.7
שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח	16.3	32.4	47.1	43.1
פעילויות בנדל"ן	21.0	37.6	53.4	41.0
שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים	32.5	52.0	65.2	29.2
שירותי ניהול ותמיכה	63.5	85.4	92.4	7.1
מינהל מקומי, מינהל ציבורי וביטחון	15.0	30.5	48.6	48.7
חינוך	48.2	66.4	77.5	20.1
שירותי בריאות ושירותי רווחה וסעד	46.6	64.4	75.1	21.0
אמנות, בידור ופנאי	51.9	71.2	82.4	16.0
שירותים אחרים	52.5	72.6	82.5	15.9
משקי בית כמקומות תעסוקה	54.5	76.5	89.0	11.0
ארגונים וגופים חוץ-מדינתיים	20.5	32.8	47.6	41.9

הערה: נתוני הסך הכל כוללים גם שכירים שהענף הכלכלי בו הם מועסקים אינו ידוע.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו ממינהל המחקר והתכנון במוסד לביטוח לאומי, מרץ 2016.

השתתפות התעשיינים במימון התנאים הסוציאליים של עובדיהם בשנים 2012-2014

של עובדיהם – סכום שהיה שווה ל-16.3% מכלל תשלומי השכר במגזר זה של התעשייה. לעומת זאת, מעסיקים בתעשיות טכנולוגיה עילית הוציאו סכום של 5.16 מיליארד ש"ח, סכום שהיה שווה ל-23.7% מכלל השכר ששולם באותה שנה במגזר זה של התעשייה.

בחישוב לעובר/ת, המעסיקים בתעשיות טכנולוגיה עלית הפרישו 53,775 ש"ח לשנה בעוד שהמעסיקים בתעשיות טכנולוגיה מסורתית הפרישו 16,300 ש"ח לשנה – יותר מפי 3. פירוש הרבר, כמובן, תנאים סוציאליים טובים באופן משמעותי.

הלוח השני מציג נתונים על ארצות נבחרות. את הנתונים יש לקרוא בזהירות, בייחוד כאשר משווים ארצות בודדות, וזאת משום שהתנאים הסוציאליים אינם אחידים בכל הארצות וכך גם הסדרי המימון של תנאים אלה. עם כל זאת, הלוח מבליט את העובדה שהשתתפותם של התעשיינים הישראליים במימון התנאים הסוציאליים של עובדיהם נמוכה מזו של רוב הארצות המפותחות.

השכירים זכאים לקבל מן המעסיק לא רק שכר אלא גם תשלומים עבור תנאים סוציאליים – תשלומי המעסיק למוסד לביטוח לאומי ולקרנות השתלמות, קופות תגמולים, פיצויים, הסעת עובדים, החזקת מזנון וכיו"ב.

בישראל, ההשתתפות של המעסיקים במימון התנאים הסוציאליים של עובדיהם היא נמוכה בהשוואה בינלאומית. לא רק זאת אלא שהשתתפות זו אינה אחידה – היא גבוהה בענפי תעשיות הטכנולוגיה העלית ונמוכה בענפי תעשיות הטכנולוגיה המסורתית.

יצוין כי נתונים על תשלומי מעסיקים עבור תנאים סוציאליים קיימים רק עבור ענף התעשייה. להלן מוצגים נתונים ישראליים עבור השנים 2012-2014 ונתונים בינלאומיים לשנת 2013.

הלוח הראשון מציג את תשלומי השכר בענפי התעשייה, כשהם מדורגים לפי העוצמה הטכנולוגית של תתי-הענפים, ולצדם את סך כל הוצאות המעסיקים על תנאים סוציאליים של עובדיהם.

ב-2014, מעסיקים בתעשיות טכנולוגיה מסורתית שילמו סכום כולל של 1.76 מיליארד ש"ח עבור תנאים סוציאליים

סך כל תשלומי מעסיקים על תנאים סוציאליים, כאחוז מסך כל תשלומי השכר בענפי תעשייה, לפי עוצמה טכנולוגית, 2012-2014

מספר השכירים באלפים; נתוני שכר והוצאות במיליארדי ש"ח, במחירי 2015

2014	2013	2012	
טכנולוגיה עילית			
96.0	97.3	97.4	משרות שכיר
21.78	21.52	21.33	שכר עבודה של כלל השכירים בענף
5.16	5.12	4.97	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
23.7%	23.8%	23.3%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר
טכנולוגיה מעורבת עילית			
58.4	58.5	54.5	משרות שכיר
9.08	8.94	8.55	שכר עבודה של כלל השכירים בענף
1.84	1.75	1.68	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
20.3%	19.6%	19.6%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר
טכנולוגיה מעורבת מסורתית			
84.2	83.6	82.6	משרות שכיר
10.62	10.31	9.96	שכר עבודה של כלל השכירים בענף
1.92	1.81	1.72	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
18.1%	17.6%	17.3%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר
טכנולוגיה מסורתית			
108.4	107.3	108.3	משרות שכיר
10.84	10.63	10.65	שכר עבודה של כלל השכירים בענף
1.77	1.69	1.65	סך תשלומי המעסיקים על תנאים סוציאליים
16.3%	15.9%	15.5%	תשלומי מעסיקים כאחוז מהשכר

הערות: משנת 2012 הנתונים שנאספים מבוססים על הסיווג האחד של ענפי הכלכלה לשנת 2011, ולכן לא ניתן לערוך השוואה לשנים קודמות. מקור: עיבוד של מרכז ארוה לנתונים שהתקבלו מגוף תעשייה ועסקים בלמ"ס, אפריל 2016.

מרכיבים של עלות העסקה שעתית בתעשייה, ארצות שונות, 2013

לשעה, בדולרים של ארה"ב ובאחוזים

פרק ב' שכתוב, שכתוב נמוך

תשלומי המעסיק לביטוח העובדים/ות כ- % מעלות ההעסקה	תשלומי המעסיק לביטוח הסוציאלי של העובדים/ות	עלות כוללת של העסקה	
20.4%	9.1	44.6	פינלנד
20.0%	7.3	36.3	קנדה
19.9%	9.4	47.1	אוסטרליה
19.8%	2.6	12.9	פורטוגל
19.6%	4.3	22.0	דרום קוריאה
18.4%	11.6	63.2	שוויץ
18.1%	5.3	29.1	יפן
17.4%	3.5	20.0	ארגנטינה
17.0%	11.2	65.9	נורבגיה
16.7%	4.0	24.0	סינגפור
16.7%	7.0	42.0	אירלנד
16.6%	1.5	9.3	פולין
16.3%	3.6	22.3	ישראל
14.6%	1.4	9.4	טיוואן
14.6%	4.5	31.0	בריטניה
10.9%	5.6	51.1	דנמרק
4.0%	1.0	25.9	ניו זילנד

תשלומי המעסיק לביטוח העובדים/ות כ- % מעלות ההעסקה	תשלומי המעסיק לביטוח הסוציאלי של העובדים/ות	עלות כוללת של העסקה	
32.2%	17.7	54.9	בלגיה
31.9%	3.4	10.7	ברזיל
30.4%	2.1	6.8	מקסיקו
30.4%	15.5	51.1	שבדיה
30.4%	13.0	42.9	צרפת
29.0%	10.7	36.9	איטליה
27.1%	3.3	12.3	סלובקיה
26.6%	3.2	12.2	צ'כיה
26.0%	11.6	44.4	אוסטריה
26.0%	3.0	11.7	אסטוניה
25.8%	7.3	28.1	ספרד
23.9%	2.3	9.4	הונגריה
23.9%	8.7	36.3	ארה"ב
23.1%	4.4	19.0	יוון
22.2%	9.4	42.3	הולנד
21.7%	10.6	49.0	גרמניה
21.5%	6.6	1.א	OECD

מקור: The Conference Board
<https://www.conference-board.org/ilcprogram/index.cfm?id=28269>

ה-1% העליון של השכירים מקבל חלק עוגה דומה לזה של 29.0% השכירים בעלי שכר נמוך בישראל

בית שבראשם שכיר) ולא כלל את העצמאים. הלוח הראשון מציג נתונים עבור בעלי הכנסה נמוכה והשני – עבור המאון העליון.

ההכנסה הנמוכה (עד 2/3 מההכנסה החציונית של שכירים) עמדה בשנת 2014 על 4,376 ש"ח – דומה לרמה שנקבעה ב-2012.

בישראל, בעלי הכנסה נמוכה היוו ב-2014 29.0% מהשכירים. ההכנסה המקנה כניסה למאון העליון עמדה ב-2014 על 43,050 ש"ח – גבוה מהרף של 2012.

ב-2014, חלקם של מקבלי ההכנסה הנמוכה בעוגת ההכנסה הכוללת של השכירים – 7.4% – היה נמוך מחלקם ב-2012 – 7.7%. זאת, למרות שב-2014, משקלם של מקבלי הכנסה נמוכה בכלל השכירים – 29.0% – היה גבוה מאשר ב-2012 – 26.8%.

חלקם של השכירים הנמנים עם המאון העליון בעוגת ההכנסה הכוללת של השכירים עמד בשנת 2014 על 6.5%, מעט פחות מאשר ב-2012 – 6.8%.

לסיכומו של פרק זה אנו מציגים נתוני הכנסה של שתי קבוצות שכירים: שכירים במאון העליון – 1% מהשכירים – ושכירים בעלי שכר נמוך – 29% מהשכירים. שכר נמוך מוגדר על ידי ארגון ה-OECD כהכנסה שאינה עולה על 2/3 מהשכר החציוני של השכירים.

הנתונים הישראליים שלהלן מבוססים על נתוני הלמ"ס, הבודקים הכנסות ולא שכר. אלא שעבור רוב רובם של השכירים בישראל ובוודאי עבור בעלי הכנסות נמוכות, השכר הוא מקור ההכנסה העיקרי. הנתונים מתייחסים לתקופה שהחלה עם גל הצמיחה במשק, ב-2004.

הנתונים לקוחים מניתוח שערכנו של נתוני סקרי הכנסות של הלמ"ס לכל אחת מהשנים החל ב-2004 – אז התחיל גל הצמיחה שלאחר האינתיפאדה השנייה – ועד 2014. החל ב-2012 עורכת הלמ"ס סקר חדש ושונה, הקרוי סקר הוצאות והכנסות: לפיכך, לא נוכל לערוך השוואה בין שתי הסדרות. הניתוח התמקד בשכירים בלבד (שכירים כפרטים, לא משקי

שכירים המשתכרים עד שני-שליש מההכנסה החציונית של שכירים, 2014-2004

בש"ח, במחירי 2015

סדרה חדשה						
2014	2012	2010	2008	2006	2004	
6,564	6,631	6,429	6,536	6,412	6,346	ההכנסה החציונית
4,376	4,421	4,286	4,357	4,184	4,231	2/3 ההכנסה החציונית (שכת נמוך)
29.0%	26.8%	25.6%	25.3%	25.5%	26.2%	משקלם של שכירים מקבלי שכת נמוך בכלל השכירים
7.4%	7.7%	7.7%	7.4%	7.3%	7.8%	חלקם של מקבלי שכת נמוך בעוגת השכת של השכירים

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקר הכנסות, שנים שונות: הנתונים בשנים 2012 ו-2014 עוברו מתוך סקרי הכנסות והוצאות למשק בית של הלמ"ס.

שכירים הנמנים עם המאון העליון, 2014-2004

בש"ח, במחירי 2015

סדרה חדשה						
2014	2012	2010	2008	2006	2004	
43,050	41,050	40,997	42,434	40,067	36,907	הרף התחתון של המאון העליון
1.0%	1.0%	1.0%	1.0%	1.0%	1.0%	משקלם של שכירי המאון העליון בכלל השכירים
6.5%	6.8%	6.8%	6.7%	6.7%	5.9%	חלקו של המאון העליון בעוגת השכת של השכירים

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקר הכנסות, שנים שונות: הנתונים בשנים 2012 ו-2014 עוברו מתוך סקרי הכנסות והוצאות למשק בית של הלמ"ס.

מי בקבוצת השכר הנמוך ומי במאון העליון, 2014

כ-20.0% מן המזרחים שהם דור שני בארץ (האב יליד אסיה או אפריקה) נמנים עם קבוצת משתכרי שכר נמוך. שיעור דומה – 22.9% – נרשם אצל אשכנזים דור שני בארץ. לעומת זאת, שיעור האשכנזים בני דור שני הנמנים עם קבוצת משתכרי שכר גבוה – 2.8% – גדול פי ארבעה מזה של המזרחים דור שני – 0.7%. שתי קבוצות נוספות שבהן יש שיעור גבוה של משתכרי שכר נמוך הם עולים ממדינות חבר העמים (26.7%) ובעלי תעודת סיום של בית ספר יסודי, חט"ב או תיכון ללא בגרות (37.2%).

הקבוצה בעלת השיעור הנמוך ביותר של משתכרי שכר נמוך הם בעלי תעודה של תואר שלישי – 8.4% בלבד. בקבוצה זו נוכל למצוא גם את השיעור הגבוה ביותר של משתכרי שכר גבוה – 10.2%.

השכירים במאון העליון הם ברובם גברים יהודים אשכנזים בעלי השכלה גבוהה. לעומת זאת, קבוצת מקבלי שכר נמוך מאופיינת בריבוי של נשים, ערבים, עולים מברית המועצות לשעבר מאז 1990 ובעלי השכלה נמוכה. יותר משליש מן הנשים השכירות בישראל – 36.4% – נמנות עם קבוצת המשתכרים שכר נמוך (כאמור, 4,376 ש"ח לחודש, במחירי 2015). בקרב הגברים, השיעור המקביל נמוך יותר – 22.0%.

1.6% מן הגברים השכירים נמנים עם קבוצת המשתכרים שכר גבוה; זאת, לעומת 0.4% בלבד מן הנשים. 28.6% מן היהודים ו-32.2% מן הערבים משתכרים שכר נמוך. בקבוצת המשתכרים שכר גבוה, לעומת זאת, יש הבדל גדול בין ערבים ליהודים: שיעור היהודים בקבוצה זו עמד על 1.1%, בעוד שחלקם של הערבים הוא אפסי.

מי בקבוצת מקבלי שכר נמוך ומי במאון העליון, 2014

באחוזים מסך הכל בתא

משתכרי שכר גבוה מתוך סך הכל בתא	משתכרי שכר נמוך מתוך סך הכל בתא	
1.6%	22.0%	גברים
0.4%	36.4%	נשים
1.1%	28.6%	יהודים ואחרים
--	32.2%	ערבים
0.7%	19.9%	יהודים מזרחים: ילידי ישראל לאב יליד אסיה או אפריקה
2.8%	22.9%	יהודים אשכנזים: ילידי ישראל לאב יליד אירופה או אמריקה
0.5%	26.7%	עולים מבריה"מ לשעבר מאז 1990
0.1%	37.2%	בעלי תעודה מבי"ס יסודי, חט"ב או תיכון ללא בגרות
0.3%	36.7%	בעלי תעודת בגרות, תעודה על תיכונית או אחרת
2.2%	13.8%	בעלי תעודת תואר ראשון או שני
10.2%	8.4%	בעלי תעודת תואר שלישי

על תופעת "ההתנתקות" של המאון העליון

ההכנסות של הלמ"ס, מתייחסים לשכירים בלבד ומבוססים על דיווח עצמי, המאפשר מעצם טבעו דיווח חלקי.

המקור הישראלי היחיד המפרסם נתונים מקבילים לאלה של אטקינסון, פיקטי וסאאז הוא מינהל הכנסות המדינה במשרד האוצר. נתוניו מתבססים על תלושי שכר ועל הדו"חות השנתיים שכל העצמאים וחלק מהשכירים נדרשים לספק לשלטונות המס. נתוני האוצר כוללים גם סעיפים שברוך כלל נשמטים מהדיווחים העצמיים לפוקדי הלמ"ס.

מנתוני מינהל הכנסות המדינה עולה כי בשנת 2015, המאון העליון של הנישומים (שכירים ועצמאים כאחד) ריכזו בדיו 13.0% מכלל ההכנסה ברוטו בישראל – גידול של 44% מאז 1990.¹³

את הנתון הזה ניתן להעריך על רקע הנתונים של אטקינסון, פיקטי וסאאז, המוצגים בלוח שבעמוד הבא. מעניין לראות, ראשית, כי הנתון של ישראל ב-2015 – 13.0% – מציב אותה בין הארצות היותר בלתי-שוויוניות (בהנחה שבארצות אלה נותר חלקו של המאון העליון ב-2015 דומה למה שהיה ב-2005). שנית, ניתן לראות כי הגידול בחלקו של המאון העליון אינו "גזירה משמים" או "תוצר אוניברסלי של הגלובליזציה", כפי שרבים אוהבים לטעון, וכי ישנן ארצות שבהן המאון העליון נהנה מחלק קטן יותר מן העוגה.

אחד התהליכים הבולטים של שלושת העשורים האחרונים הוא "ההתנתקות" של בעלי ההון ושל שכירים בעלי שכר גבוה במיוחד משאר המועסקים. אם העידן של אחרי מלחמת העולם השנייה התאפיין בארצות המערב בפריחתו של מעמד בינוני רחב מימדים, הרי שהעידן הניאו-ליברלי הנוכחי מתאפיין בהיווצרותה של שכבה חברתית דקיקה שעושרה העצום מחזיר את האנושות אל תקופות שבהן בית המלוכה ומשפחות האצולה הקרקעית השקיפו על שאר האנושות ממרום מגדל נכסיהם.

זה קרה בארצות הברית אולי יותר מכל מקום אחר: על פי נתונים שפירסמו החוקרים אטקינסון, פיקטי וסאאז, המאון העליון קיבל שם ערב המשבר הפיננסי כ-18% מכלל ההכנסות, בהשוואה לכ-11% בשנת 1949. זהו הרקע לסיסמת תנועת המחאה החברתית שם – "אנחנו ה-99 אחוזים!" גם בארצות אחרות גדל חלקו של ה-1% העליון, אבל אין זו תופעה כללית: ישנן ארצות ובהן הולנד, צרפת, שבדיה ופינלנד, שבהן נרשמה דווקא ירידה בחלקו של המאון העליון.¹¹

הנתונים של אטקינסון, פיקטי וסאאז מבוססים על דיווחים לשלטונות המס ומתייחסים לכלל המועסקים, שכירים ועצמאים כאחד.¹² מבחינה זאת הם אינם ברי השוואה עם הנתונים שאנו הצגנו בעמודים 18-19, המבוססים על סקר

חלקו של המאון העליון בעוגת ההכנסות בישראל, 2015-1990

נתוני מינהל הכנסות המדינה במשרד האוצר, שכירים ועצמאים, באחוזים

2015	2011	2010	2008	2006	2004	2002	2000	1998	1996	1994	1992	1990
13.0	12.7	14.1	-	11.2	11.8	13.6	12.7	12.8	10.7	7.4	7.4	9.0

הערות:

1. הכנסה ברוטו, לא מתוקנת.

2. אין נתונים לשנים 2012-2014.

מקור: משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דו"ח שנתי, שנים שונות.

חלקו של המאון העליון בעוגת ההכנסות, סביבות 1949 ו-2010

ארצות שנבחנו על ידי אטקינסון, פיקטי וסאאז, לפי סדר יורד ב-2010

מדינה	% ההכנסות בידי המאון העליון בסביבות 1949	% ההכנסות בידי המאון העליון בסביבות 2010
פורטוגל	--	9.1% (2005)
הודו	12.0%	9.0% (2005)
צרפת	9.0%	8.9% (2012)
ספרד	--	8.2% (2012)
ניו זילנד	10.0%	8.1% (2011)
נורבגיה	8.9%	7.8% (2011)
פינלנד	7.7%	7.5% (2009)
שבדיה	7.6%	7.2% (2013)
דנמרק	--	6.4% (2010)
הולנד	12.1%	6.3% (2013)
סין	--	5.9% (2005)

מדינה	% ההכנסות בידי המאון העליון בסביבות 1949	% ההכנסות בידי המאון העליון בסביבות 2010
ארצות הברית	11.0%	17.9% (2014)
ארגנטינה	19.3%	16.8% (2005)
גרמניה	11.6%	13.9% (2009)
סינגפור	10.4%	13.6% (2012)
ישראל	9.0% (1990)	13.0% (2015)
בריטניה	11.5%	12.9% (2011)
קנדה	10.7%	12.2% (2010)
שווייץ	9.9%	10.6% (2010)
אירלנד	12.9%	10.5% (2009)
יפן	7.9%	9.5% (2010)
איטליה	--	9.4% (2009)
אוסטרליה	11.3%	9.2% (2010)

מקורות:

ישראל: משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דו"ח שנתי, שנים שונות.

שאר הארצות 2011, 49/1, 3-71 "Top Incomes in the Long Run of History," *Journal of Economic Literature*

<http://www.wid.world>

שכר המנהלים הבכירים

חלקו הגדול של המאון העליון בעוגת ההכנסות נובע, בין השאר, משכר המנהלים הבכירים במשק, שגדל מאוד בעשור האחרון.

ב-2015, התיגמול הממוצע של חמשת המנהלים הבכירים בתאגידים הגדולים - אלה הכלולים במדר "תל אביב 100", עלה, יחסית ל-2014. הלוח שלהלן מבהיר שהעלייה המשמעותית הייתה בחלק התיגמול שמבוסס על מניות; זאת, בשעה שהשכר ודמי הניהול, המענקים ו"אחר", כמעט ולא השתנו. התגמול השנתי הממוצע של כל חמשת המנהלים הבכירים בחברות אלה עמד על 4.0 מיליון ש"ח, או 337 אלף ש"ח בחדרש.

התיגמול של מנכ"לי תאגיד "תל אביב 100" היה גבוה יותר. המנכ"לים תוגמלו, בממוצע, בסכום שנתי כולל של 5.1 מיליון ש"ח, או 425 אלף ש"ח בחדרש.

בשנת 2015 הפערים בין המנהלים הבכירים ובין שאר העובדים בישראל הוסיפו להיות גבוהים ביותר. התגמול הממוצע של המנכ"לים היה גבוה פי 44 מן השכר הממוצע במשק בשנת 2015 (9,592 ש"ח, עובדים ישראליים בלבד) ופי 91 משכר המינימום באותה שנה (4,650 ש"ח).

תיגמול מנהלים בחברות הנסחרות במדד "תל אביב 100", 2011-2015

באלפי ש"ח, במחירי 2015

בניו יורק "תל אביב 100"					חונ"ל					
2015	2014	2013	2012	2011	2015	2014	2013	2012	2011	
337	301	330	291	349	425	369	387	380	467	תגמול חודשי ממוצע
154	165	172	170	165	177	186	201	205	197	שכר ו/או דמי ניהול
100	91	90	90	108	150	147	131	133	162	מענקים
162	90	96	82	127	201	97	129	119	188	תשלום מבוסס מניות
33	35	32	21	37	36	15	34	24	54	אחר

הערות:

- הנתונים הכספיים המוצגים לעיל נלקחו מתוך הדוחות הכספיים של החברות הנסחרות במדד "תל אביב 100". הנתונים מתפרסמים מכוח תקנה 21 של הרשות לניירות ערך: תגמולים לבעלי עניין ולנושאי משרה בכירה.
  - מניתוח הדוחות הכספיים עולה, כי ישנם מקרים בהם בעלי התפקיד הבכיר בחברה אינם נמנים עם חמשת בעלי התגמולים הגבוהים מבין נושאי המשרה הבכירה בחברה או בתאגיד שבשליטתה.
  - הנתונים הינם קלנדריות ולמועסקים במשרה מלאה (100%). בכירים שצויין עבורם כי הם מועסקים במשרה חלקית, שכרם תוקן באופן יחסי למשרה מלאה.
  - הנתונים אינם כוללים את חברות רואליות: חברות אלו מפרסמות את הדוחות הכספיים שלהן בארה"ב והן אינן מחויבות לפרסם את שכר הבכירים בהן לפי פירוט שמי לא בישראל ולא בארצות הברית. באפריל 2016 פירסם העיתון "כלכליסט" דיווח של שכר הבכירים בכמה מן החברות הרואליות, ואנו נעודנו בהם.
  - מרכיבי השכר הם: שכר כולל הפרשות סוציאליות; מענקים (בנוסף); תשלום מבוסס מניות ואחר.
  - עבור חלק מנושאי המשרה השכר ניתן באמצעות דמי ניהול ו/או דמי ייעוץ.
- מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך אתר האינטרנט של הרשות לניירות ערך, שנים שונות.

הנתונים המוצגים בעמוד זה עובדו ונותחו על ידי הכלכלנית ורו"ח ספאא סבאה אנבאריה.

פרק ג'

עובדים לא-ישראלים בכוח העבודה בישראל

תמונת מצב

עו"ד נוגה דגן-בוזגלו

לא-ישראלים נכון העבודה הישראלית

העובדות והעובדים המפעילים את המשק הישראלי ומייצרים את עוגת ההכנסה הלאומית קרויים "כוח העבודה הישראלי". אלא שלא כולם ישראלים, דהיינו אזרחים ישראליים ותושבי קבע בישראל. כוח העבודה "הישראלי" מונה כמה קבוצות של עובדים לא ישראלים – זרים מחו"ל וכן עובדים פלסטינים מהשטחים. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) הישראלית, בשילוב עם נתוני רשות האוכלוסין וההגירה של ממשלת ישראל ועם נתוני הלמ"ס הפלסטינית, מעלים כי בשנת 2014¹⁴, כוח העבודה המפעיל את המשק הישראלי כלל בין 200,000 ל-300,000 אף לא ישראלים, מספר השקול ל-5% עד 7% מסך כוח העבודה¹⁵. הם התפלגו כלהלן:

- כ-92,000 עובדים פלסטינים בהיתר וללא היתר¹⁶, שהיו כ-2.2% מכלל המועסקים בישראל;
- כ-107,000 משרות שכיר של זרים מחו"ל שהעסקתם מדווחת למוסד לביטוח לאומי. מדובר במשרות שכיר ולא במועסקים בפועל; מספר המועסקים בפועל קטן יותר, שכן ישנם מועסקים מאיישים יותר ממשרה אחת¹⁷;
- עד 91,000 איש ואישה ממדינות מתפתחות שנכנסו לישראל באשרת תייר או שהיתר העבודה שלהם פג והם נשארו בארץ כשהם מסווגים כ"זרים לא חוקיים"¹⁸. סביר להניח שחלקם עובדים;
- כ-3,500 מתמחים מחו"ל המועסקים בחקלאות ואינם נחשבים באופן רשמי כעובדים¹⁹;
- מספר לא ידוע של מבקשי מקלט ועובדים מחו"ל לא חוקיים (בעלי היתר שפג תוקפו) שהעסקתם אינה מדווחת. על פי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה היו בישראל בסוף 2014 46,437 מבקשי מקלט שהסתננו דרך הגבול עם מצרים ועוד כ-15,000 עובדים מחו"ל ללא היתר. לא ידוע כמה מתוכם עובדים²⁰.

הקושי העיקרי בכל הנוגע לנתונים אודות העובדות והעובדים הלא-ישראלים טמון בכך שאין מאגר מידע אחד המטפל בכל הקבוצות:

1. מערך נתונים אחד עוסק ב"שוהים בישראל": זהו קובץ של רשות האוכלוסין וההגירה המבוסס על נתונים שאוספת ומפרסמת הרשות על בסיס רבועוני ושנתי והם מתייחסים לכניסות ויציאות מהארץ. מדובר בשוהים בישראל ולא דווקא במועסקים. בסוף 2014 עמד מספרם על 226,000.
2. מערך נתונים שני הוא של הלמ"ס והוא מתייחס למשרות שכיר של עובדים מחו"ל ופלסטינים שאינם תושבי ישראל; הנתונים מבוססים על דיווחי מעסיקים למוסד לביטוח לאומי ועל סקרי כוח אדם של הלמ"ס. כאמור הנתונים נוגעים למשרות שכיר ולא למספר מועסקים בפועל. מנתוני הלמ"ס עולה כי עובדים פלסטינים ועובדים מחו"ל בהיתר מאיישים כ-5% ממשורות השכיר במשק הישראלי. זהו כוח העבודה המתועד אך כאמור הוא אינו כולל עובדים מחו"ל ופלסטינים ללא היתר, תיירים ממדינות מתפתחות שפגה אשרת השהייה שלהם ומבקשי מקלט המועסקים בשחור. כאשר מכילים קבוצות עובדים אלה, ההערכה היא שהעובדים והעובדות הלא-ישראלים מהווים כ-7% מכוח העבודה בישראל.
3. באשר לעובדים הפלסטינים, בנק ישראל מציג נתונים של רשות המיסים הישראלית ושל הלמ"ס הפלסטינית; הנתונים הם של מספר העובדים בישראל בממוצע בחודש או בשבוע. הלמ"ס הפלסטינית מציגת גם את שיעורם של הפלסטינים המועסקים בישראל ובהתנחלויות הישראליות בשטחים הפלסטינים – כ-12% מכוח העבודה הפלסטיני²¹.

במה עובדים? מאפייני תעסוקת העובדים הלא-ישראלים

פלסטינים תושבי שטחי הרשות הפלסטינית

שכרם הממוצע של העובדים הפלסטינים בישראל ובהתנחלויות היה נמוך מאד, במושגים ישראלים: בשנת 2013, השנה האחרונה לגביה יש נתון, הוא עמד על ממוצע של 3,500 ש"ח לחודש בקרב העובדים בהיתר ו-2,700 ש"ח לחודש בקרב העובדים הבלתי חוקיים.²⁷ שכר זה, עם זאת, גבוה בהשוואה לשכר הממוצע בשטחי הרשות הפלסטינית: על פי נתוני סקר כוח העבודה של הלמ"ס הפלסטינית, ב-2013 עמד שכרם היומי הממוצע של המועסקים בישראל ובהתנחלויות על 187.5 ש"ח בהשוואה ל-90.9 ש"ח בגדה המערבית ול-63.9 ש"ח ברצועת עזה.²⁸

העובדים הפלסטינים בישראל ובהתנחלויות, לפי ענף כלכלי, 2014

באחוזים מכלל הפלסטינים המועסקים בישראל ובהתנחלויות

9.0	חקלאות, דיג וציד
11.4	כרייה, תעשייה ומלאכה
62.8	בינוי
11.1	מסחר, הארחה ואוכל
2.4	תחבורה, אחסון ותקשורת
3.3	שירותים וענפים נוספים
100	סה"כ

מקור: הלמ"ס הפלסטינית, סקר כוח העבודה לשנת 2014, לוח 22.

פלסטינים תושבי הרשות הפלסטינית מועסקים בישראל שבתוך גבולות הקו הירוק וכן בהתנחלויות הישראליות שמעבר לקו הירוק. מאז 2006, בעקבות ההתנתקות מרצועת עזה, אסורה העסקתם בישראל של תושבי הרצועה.

העסקה זו נעשית על בסיס מכסות הנקבעות לכל ענף בנפרד, על פי החלטות ממשלה ובהתאם להמלצות משרדי הממשלה האזרחיים ומשרד הביטחון. העסקת עובדים פלסטינים על ידי מעסיקים ישראלים בשטחי הרשות הפלסטינית אינה מצריכה היתר, אולם במידה וההעסקה היא בתוך שטחי ההתנחלויות, העובדים נדרשים לרישיון כניסה. בתוך הקו הירוק, העסקת פלסטינים מוגבלת למספר ענפים עתירי עבודה ובראשם בניין וחקלאות; ישנו גם מיעוט המועסק בתעשייה ובשירותים.²² העסקה בענפים אחרים אסורה. בפועל, מספר המועסקים בהיתר נמוך ממספר המכסות הנקבעות על ידי הממשלה, וזאת בשל קשיים בירוקרטיים שונים.²³ אך עובדים פלסטינים רבים מועסקים באופן בלתי חוקי.

על פי נתוני הלמ"ס הפלסטינית לשנת 2014, המועסקים הפלסטינים בישראל ובהתנחלויות היוו 11.7% מכלל המועסקים הפלסטינים;²⁴ כ-63% מהם עבדו בבניין. על פי נתונים שפרסם בנק ישראל,²⁵ בשנת 2014 הועסקו בישראל 92,000 פלסטינים בשבוע, בממוצע, 59,000 אלף מתוכם בהיתר ו-33,000 אלף ללא היתר. כמחציתם הועסקו בענף הבינוי.²⁶

עובדים מחו"ל

עובדים מחו"ל בהיתר

כמו במקרה של העובדים הפלסטינים כך גם במקרה של העובדים מחו"ל – אלה הבאים מארצות אחרות ברחבי העולם: חלקם מועסקים בהיתר והם נספרים על ידי הרשויות וחלקם לא. להלן נציג את הנתונים המתפרסמים אודות העובדים מחו"ל שהעסקתם מרווחת למוסד לביטוח לאומי. עובדים מחו"ל חוקיים הם אלה שהגיעו לישראל במסגרת המכסות שקובעת הממשלה להעסקת זרים בענפים שונים. חלקם הגיע לישראל על בסיס הסכמים דו-צדדיים עם מדינות המוצא וחלקם הגיע באמצעות חברות כוח אדם ישראליות וזרות. עובדים אלה מחזיקים באשרת עבודה ומועסקים אצל מעסיק המחזיק בהיתר להעסקת זרים. כיום מותרת העסקת זרים בשלושה ענפים: סיעה, חקלאות ובינוי. מספר העובדים מחו"ל בהיתר נאסף על ידי רשות האוכלוסין וההגירה על פי רישום הכניסות לארץ. על פי נתוני הרשות, בסוף 2014 שהו בישראל 74,567 עובדים מחו"ל חוקיים.²⁹ נתוני הרשות אינם מאפשרים לדעת כמה מבעלי ההיתרים מועסקים בפועל.

מסתננים מנקשי מקלט

בצד העובדים מחו"ל המועסקים בישראל בהיתר ישנה קבוצת עובדים גדולה נוספת המורכבת בעיקרה ממבקשי מקלט. מדובר בפליטים מסודן ומאריתריאה, בעיקר, שנכנסו לישראל דרך הגבול היבשתי עם מצרים, מרביתם עד 2012, לפני הקמת הגדר הנמתחת כיום לאורך הגבול בין שתי הארצות. אין להם היתרי עבודה בישראל אולם בשל העובדה שהם נהנים מהגנה קולקטיבית מפני גירוש, אין אוכפים את האיסור על העסקתם.³⁰ חלקם, בעיקר אלה המועסקים

במלונות ובשירותי אוכל, מדווח למוסד לביטוח לאומי. חלקם האחר עובד "בשחור" ואינו נכלל בנתוני התעסוקה; כך גם כ-3,000 מהם הכלואים במתקן המשמורת חולות ובכלא סהרונים.

רשות האוכלוסין וההגירה מפרסמת נתונים אודות מסתננים מבקשי מקלט. על פי נתונים אלה, בסוף 2014 חיו בישראל 46,437 "מסתננים": 73% מתוכם מאריתריאה, 19% מסודן ו-8% הנתרים ממדינות שונות.³¹

העובדים מחו"ל שהעסקתם מדווחת למוסד לביטוח לאומי, לפי ענף כלכלי

הלמ"ס סופרת את העובדים מחו"ל על סמך דיווח מעסיקים למוסד לביטוח לאומי (ישנו טופס דיווח נפרד להעסקת זרים, טופס 612) ומפרסמת נתונים אלה בשנתון הסטטיסטי לישראל. מדובר במשרות שכיר ולא במספר מועסקים בפועל. הנתונים מעוררים כמה בעיות: דיווחי המעסיקים לא כוללים דיווח על העסקה כעוזר/ת בית ולכן אינם כוללים מבקשי מקלט העובדים במשקי בית וייתכן מאד שאינם כוללים את כל עובדי הסיעוד שכן יש המגדירים את עבודתם כעזרה למשק הבית. מנגד, הלוח כולל גם כמות גדולה של משרות בענפים בהם אין היתר להעסיק עובדים מחו"ל למעט מומחים, אולם ניתן להעסיק בהם מבקשי מקלט – ענף שירותי התמיכה והניהול³² הכולל חברות כוח אדם וניקיון וכן קטגוריה של "ענפים אחרים".

על פי נתונים אלה, בשנת 2014 כמעט מחצית המשרות של זרים היו בתחומי הסיעוד והחקלאות. קבוצה גדולה נוספת הועסקה בחברות כוח אדם. בענף החקלאות איישו הזרים מעל רבע מכלל המשרות בענף ובכניין כ-5% מכלל המשרות.³³

שכר העובדים מחו"ל

העסקת עובדים מחו"ל מוסדרת בחקיקה נפרדת, אולם שכרם כפוף לחוקי העבודה הישראלים ולהסכמים קיבוציים בענפים בהם קיימים כאלה.³⁶ מעבר לכך ישנם היטלים מיוחדים על מעסיקי עובדים מחו"ל בהיתר וקנסות למעסיקים ללא היתר. עם זאת מדובר בכוח עבודה קל לניצול – העסקה בשעות נוספות ללא תגמול נוסף ותשלום שכר נמוך הינן תופעות נפוצות.³⁷ התוצאה היא שבפועל שכרם נמוך משכר העובדים הישראלים בכל הענפים בהם הם מועסקים.

השכר החודשי הממוצע למשרת שכיר של עובדים מחו"ל עמד ב-2014 על כ-53% מהשכר המקביל של עובדים ישראלים. הפערים קיימים כמעט בכל הענפים בהם מועסקים עובדים מחו"ל, למעט בענף שירותי אירוח ואוכל בו מועסקים עובדים מחו"ל כמומחים בשכר גבוה.

חלק מן המסתננים מבקשי המקלט נכללים גם הם בנתוני תעסוקה של עובדים מחו"ל שמפרסמת הלמ"ס, בהתבסס על דיווחי מעסיקים למוסד לביטוח לאומי.³⁴ מדובר בכ-20,900 משרות שכיר של עובדים מחו"ל המועסקים בשירותי ניהול ותמיכה, כמחציתם בחברות כוח אדם; כ-9,200 משרות שכיר מחו"ל בשירותי אירוח ואוכל; ובעוד כ-13,000 משרות שכיר מחו"ל ביתר הענפים. סביר להניח שנתונים אלה מתייחסים למבקשי מקלט, שכן עובדים מחו"ל בהיתר אינם רשאים לעסוק בעיסוקים אלה, למעט מספר מצומצם של מומחים. בהנחה שכך הרבה, מדובר בכ-40,000 משרות שבהן מועסקים מבקשי מקלט.

יצוין כי לפי הערכות התאחדות המלונות ואיגוד המסעדות, כ-4,000 מבקשי מקלט מועסקים במלונות וכ-10,000 מועסקים במסעדות,³⁵ ובסך הכל מדובר בכ-14,000 מועסקים בענף שירותי האוכל והאירוח (הלמ"ס מדווח על 9,200 משרות שכיר).

משרות שכיר של עובדים מחו"ל, לפי ענף, 2014

שירותי ניהול ותמיכה (כולל ניקיון וחברות כוח אדם)	שירותי מטפלי בית	שירותי אירוח ואוכל	בינוי	חקלאות, ייעור ודיג	אחוז מכוח העבודה	סך הכל
20,900 (מתוכם 10,900 בחברות כוח אדם)	27,800	9,200	10,500	22,400	3.1%	107,500

מקור: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2015, לוחות 12.38, 12.39.

שכר ממוצע למשרת שכיר של עובדים מחו"ל ועובדים ישראלים, לפי ענף, 2014

בש"ח, במחירים שוטפים

יתר הענפים	מטפלי בית	שירותי ניהול ותמיכה	שירותי אירוח ואוכל	בינוי	חקלאות, ייעור ודיג	סה"כ	
8,540	2,397	4,034	6,661	7,405	5,363	5,014	עובדים מחו"ל
1.א	1.א	4,975	4,222	8,668	6,527	9,373	עובדים ישראלים

הערה: הענף "שירותי ניהול ותמיכה" כולל חברות להעסקת כוח אדם, חברות השמה, שירותי שמירה אבטחה, שירותי ניקיון ושירותי תחזוקה וגינון לבניינים. מקור: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי 2015, לוחות 12.36, 12.39, 12.40.

ההשפעה הענפית של העובדים הלא-ישראלים: בניין, חקלאות, סיעוד והארכה

עם זאת, זהו הענף היחיד כמעט שבו הצליחו תמריצים כלכליים ותכניות הכשרה להביא לגיוס של ישראלים; יחד עם הגדלת ההיתרים להעסקת פלסטינים בענף, הביא הדבר לירידה ניכרת בשיעור העובדים מחו"ל. אלא שמרבית הישראלים שהצטרפו לענף עשו זאת מתוך כוונה להתקדם לעמדות בכירות, כדוגמת מנהלי עבודה, ומבחינה זו אינם מהווים תחליף לפועלים. בנוסף, ישראלים אינם מוכנים לעבוד בעבודות הרטובות⁴¹ הנשלטות עדיין במידה רבה על ידי פלסטינים ועובדים מחו"ל.

חוקרים וועדות ציבוריות שעסקו בענף הבינוי מצביעים על כך שזמינותו של כוח אדם זול עצרה את הפיתוח הטכנולוגי של הענף. טכנולוגיות הבנייה בישראל אמנם השתפרה בעשור האחרון, אולם ביחס למדינות המפותחות ישראל מצויה בפיגור ניכר מבחינת משך הזמן שנדרש לבנייה והתחכום הטכנולוגי של שיטות הבנייה. הכלכלן צבי אקשטיין מצא כי במדינות רבות הביא תיעוש להעלאת התפוקה והשכר, בעוד שבישראל הצמיחה בענף נמוכה ביחס לצמיחה במשק וביחס לתפוקה לעובה.⁴²

מומחים לטכנולוגיות בנייה טוענים כי תיעוש הבנייה הוא השקעה כלכלית כדאית להוזלת הבנייה, להאצתה ולשיפור איכותה כמו גם לצמצום כוח האדם הלא-ישראלי בעבודות הרטובות בענף. אלא שמהלך של תיעוש הבנייה יכול להיעשות רק במעורבות ממשלתית ובהשקעה ציבורית, שכן הדבר דורש השקעה ראשונית גבוהה שתשיא פירות רק בטווח הארוך.⁴³

החוקר דייוויד ברטרם⁴⁴ בחן את המדיניות הישראלית של ייבוא עובדים מחו"ל על רקע המדיניות שנקטה יפן, שבה הובילה הממשלה השקעה בפיתוח טכנולוגיות בניין כחלופה לייבוא כוח עבודה זול. לטענתו, בעוד שבישראל תיעוש הענף מדשדש, השכר והפריון נמוכים ועלות המוצר המוגמר גבוהה, ביפן עבר ענף הבנייה בשנות ה-1990 תיעוש מאסיבי – מעבר למבנים יצוקים מראש (פריקסט) ושימוש במחשוב. טכניקות

העסקתם של עובדים לא-ישראלים בשכר נמוך נושאת מחירים כלכליים וחברתיים כבדים. מחיר אחד, המועלה שוב ושוב בדו"חות של הוועדות שעסקו בסוגיה, הוא הדרתם משוק העבודה של ישראלים בעלי השכלה נמוכה, יהודים וערבים.³⁸ מרגע שענף מוזהה עם עובדים מחו"ל ועם פלסטינים, יוקרתו נפגעת וישראלים מסרבים לעבוד זו.

מחיר שני הוא דחיית פיתוח טכנולוגי של הענפים בהם מועסקים העובדים בשכר נמוך; פיתוח טכנולוגי דורש השקעה כספית ניכרת ופירותיו בדרך כלל ניכרים רק בטווח הארוך. מעסיקים ובראשם קבלני בניין וחקלאים מעדיפים את הרווחים בטווח הקצר על פני השקעות ארוכות טווח. מחיר שלישי הוא התפתחותן והשתרשותן של נורמות העסקה פוגעניות, המתפשטות גם אל ענפים בהם מועסקים ישראלים.

להלן נסקור ארבעה ענפים המעסיקים את מרבית העובדים הלא-ישראלים: בניין, חקלאות, סיעוד ומלונאות.

בניין

בענף הבינוי היו ב-2014 כ-210,000 אלף משרות שכיר; חמישית מתוכן היו של עובדים לא-ישראלים: 10,500 משרות עובדים מחו"ל ועוד 34,200 משרות עובדים פלסטינים בהיתר.³⁹ העובדים מחו"ל הגיעו בעיקר מסין, מולדובה ובולגריה; עם שתי האחרונות נחתמו הסכמים דו-צדדיים לייבוא עובדים, המפוקחים על ידי ארגון ההגירה הבין-לאומי.

ישראלים נרתעים מעבודה בבניין, גם כאשר הדבר מלווה בתמריצים כלכליים, עקב הנורמות התעסוקתיות ורמות השכר הנמוכות שהתקבעו בו. תעסוקת העובדים הלא-ישראלים בענף פוגעת משמעותית בסיכויי התעסוקה של ערבים וזרחי ישראל ובמידה פחותה גם בישראלים יהודים שנשרו מבית הספר.⁴⁰

ענפים הנשענים על כוח אדם לא ישראלי ובמקום זאת להתמקד בתחומים עתירי ידע וטכנולוגיה כדוגמת פיתוח זרעים וזנים חדשים, הרברה וטכנולוגיית השקיה – וזאת לצד המשך גידול ירקות לצריכה עצמית במשק הישראלי בלבד.⁴⁷

סיעוד

על פי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה, בסוף 2014 שהו בישראל 43,468 עובדי סיעוד זרים חוקיים ו-11,324 לא חוקיים.⁴⁸ בסיעוד, כמו במרבית עבודות הטיפול, רוב המועסקים – ב-2009, 82% – הן נשים.⁴⁹ מדובר בנשים מדרום מזרח אסיה – הפיליפינים, נפאל, סרי לנקה – וממזרח אירופה – רומניה, מולדובה ובריה"מ לשעבר. במקביל מועסקות גם ישראליות, בעיקר במוסדות סיעודיים ובבתי קשישים סיעודיים הזכאים לגמלת סיעוד מצומצמת או לגמלת שירותים מיוחדים, גמלאות המאפשרות סיוע של מספר שעות שבועיות. יצוין כי במוסדות הסיעודיים מועסקים בשנים האחרונות גם עובדים מחו"ל.⁵⁰ לפי נתוני הלמ"ס ישנן מעל 3,000 משרות שכיר של זרים מחו"ל בענף שירותי בריאות, רווחה וסעד שאינן משרות של מטפלי בית.⁵¹ סביר שמדובר במטפלים במוסדות סיעודיים. ישראל מובילה בנתוני שיעור הקשישים המקבלים סיעוד ביתי – באמצע שנות ה-2000 כ-15% מכלל בני +65 – נתון הממקם את ישראל במקום השני אחרי אוסטרליה. מאידך, ההוצאה הציבורית על טיפול סיעודי ארוך טווח כאחוז מהתמ"ג נמוכה מממוצע ההוצאה במדינות ה-OECD.⁵² ההוצאה נמוכה בראש ובראשונה בגלל רמת השכר הנמוכה של עובדות סיעוד ישראליות – פחות ממחצית השכר הממוצע לשעה – ובהתאם לכך הקושי לגייס עובדות. בנוסף, גמלת הסיעוד הנמוכה מקשה על המטופלים לשלם שכר הוגן לעובדי הסיעוד הזרים בבית המטופל.

אלה אפשרו בנייה מהירה והוזלה של מחירי הדירות, עלייה של שכר העובדים וגידול בהעסקת עובדים מקומיים.

חקלאות

ענף החקלאות, ייעור ודיג מתבסס במידה רבה על כוח עבודה לא ישראלי. כ-42% ממשרות השכיר בענף מאוישות על ידי פלסטינים ותאילנדים בהיתר;⁴⁵ עליהם יש להוסיף כ-3,000 מתמחים ממדינות שונות העובדים כחלק מתכנית השתלמות בישראל. על פי נתוני הלמ"ס, בשנת 2014 היו 22,400 משרות עובדים מחו"ל – כ-27% מכוח האדם בענפי החקלאות, ייעור ודיג ו-12,500 משרות של עובדים פלסטינים בהיתר שהם כ-15% מכוח האדם הרשום בענף. על אלה יש להוסיף עובדים פלסטינים ללא היתר, שמספרם מוערך בכ-20,000, מתוכם כ-1,000 ילדים⁴⁶ המועסקים בקטיף, ניקוי ואריזה של תמרים, ירקות, פירות ופרחים. התמריץ העיקרי להעסקת עובדים לא ישראליים הוא השכר הנמוך שניתן לשלם להם. למרות היטלים ואגרות שהממשלה החליטה להשית על המעסיקים, עלות העסקתם של לא ישראליים עדיין נמוכה מעלות ההעסקה של ישראליים. בנוסף, יש קושי רב לגייס ישראליים, במיוחד באזור הדרום. זאת חרף המלצות הוועדות שעסקו בנושא וחרף אמצעים שונים שננקטו כגון הגדרת החקלאות כעבודה מועדפת והמאמצים של ארגון "מען" לשלב נשים ערביות בעבודה בחקלאות. זמינותו של כוח אדם זול מעוררת קלאים לפנות לתחומים עתירי כוח אדם, כדוגמת גידולי חממה בערבה ובמיוחד ענף הפלפלים והעגבניות. אלא שבשנים האחרונות התברר כי עלות העבודה בארצות המתחרות בישראל בגידולי חממה נמוכה עוד יותר. על רקע זה סבור אבשלום וילן, יו"ר התאחדות החקלאים, כי ישראל צריכה לחדול מפיתוח

מלונאות

ענף המלונאות מעסיק כ-35,000 עובדים, בתוכם כ-4,000 לא ישראלים, מרביתם מבקשי מקלט מסודן ומאריטריאה, העובדים בעיקר בעבודות ניקיון, שטיפת כלים וחדרנות. הלא ישראלים מתחלקים כך: 2,500-3,000 באילת; כ-300-400 בים המלח; וכ-500 בתל אביב.⁵⁶ כיום אין היתרים להבאת עובדים מחו"ל לענף.

מדובר בענף הנתון לתנודות גדולות בהיקף התיירות, בעיקר בשל המצב הביטחוני, ולפיכך נשען על יכולת לגייס במהירות עובדים זמניים בתקופות של עומס ולשחרר עובדים בתקופות קשות.

הקושי למשוך עובדים ישראלים לעבודות הניקיון נובע בעיקר מהשכר הנמוך. המלונאים טוענים שעלויות ההעסקה לצד עלויות נוספות כגון ארנונה גבוהה, הסדרי אבטחה וכשרות, גורמות לרווחיות נמוכה ומכאן הקושי בהעלאת השכר.⁵⁷

בשנתיים האחרונות, עם תחילת מדיניות הכליאה של מבקשי מקלט במתקן חולות ויצירת "נוהל עזיבה מרצון", שוב נוצר מחסור משמעותי בעובדים. לפיכך מקדמים מלונאי אילת פיילוט להעסקת עובדים מירדן על בסיס יומי. הפיילוט מיושם בימים אלה ונכללים בו כ-300 עובדים.

בתחום המלונאות אין כיום פתרונות טכנולוגיים שייתרו את עבודת החדרנות והניקיון. על מנת להתבסס על כוח עבודה ישראלי דרושה רמת שכר גבוהה יותר ושינוי תדמית העבודה. פתרון חלופי הוא מיסוד העסקת מבקשי מקלט הנמצאים ממילא בישראל וזקוקים לעבודה, כך שהמלונאים יוכלו להעסיקם ברצף ולטווח ארוך.

הגמלה הנמוכה אינה מאפשרת העסקת עובדות ישראליות במשמרות במשך כל שעות היממה.

ועדות ציבוריות המליצו על צמצום העסקת עובדים מחו"ל בשאר הענפים, אך לא בענף הסיעוד, שם מתקבלת העסקתם ככורח בל יגונה. זמינותן והעלות הנמוכה יחסית של העסקתן של עובדות לא ישראליות סביב השעון מסכלת קידום פתרונות אחרים המבוססים על כוח אדם ישראלי. למשל, פתרון כדוגמת זה הקיים בשבדיה, שם עובדות הסיעוד מועסקות במשמרות בבתי הנסעדים.⁵⁸

החוקרים אברהם ותמיר מצביעים על שתי חלופות שנוסו בהצלחה במדינות אחרות: מיקצוע של עבודת הסיעוד ומעבר לטיפול אינטגרטיבי. הפיכת הסיעוד לפרופסיה דורשת בניית מערך של הכשרה ורישוי, שכר דיפרנציאלי המבוסס על ותק וקושי הטיפול ומערך תמיכה למטפלות. מודלים של הכשרה ואקדמיטציה קיימים ביפן, אוסטרליה ודנמרק.⁵⁴ הדבר דורש גמלת סיעוד גבוהה יותר. טיפול אינטגרטיבי מבוסס על קצבה כספית המאפשרת לזקן הסיעודי לבחור ולרכוש מגוון של שירותים, בליווי מתאם טיפול. הניסיון מלמד, שכאשר יש מתאם טיפול ומבחר של שירותים הכולל רכיבים כגון סיוע בעבודות הבית, שיפורים לסביבת המגורים ועוד, יורד היקף שעות הטיפול האישי הישיר. בנוסף, הדבר מביא לחסכון תקציבי המאפשר להעלות את שכר המטפלות הסיעודיות – ולמשוך ישראליות למקצוע. מנגד, חוקרים אחרים מצביעים על שיעור תחלופה גבוה של עובדות סיעוד במרבית הארצות, נתונים המעלים ספק בדבר היכולת להפוך אותו למקצוע.⁵⁵

המדיניות הממשלתית

למרות זאת, מדינת ישראל ממשיכה להילחם בתופעה ביד אחת ולעודד אותה ביד שניה. הממשלה מסרבת להכריע בין האפשרויות: האחת, להכיר בחיוניותם של עובדים מחו"ל לכלכלה הישראלית, להשוות את זכויותיהם ומעמדם לאלה של עובדים ישראלים ותוך כדי כך לשקוד על פיתוח מקצועי של עובדים ישראלים ועל שילובם בענפים אחרים. השנייה, להשקיע משאבים בתכנית ארוכת טווח להאצה טכנולוגית של ענפי הבניין והחקלאות שתצמצם את ההסתמכות על כוח אדם זול ולבניית מערך סיעודי חלופי בתנאים בהם ניתן להעסיק עובדים ישראלים.

ובאשר לעובדים הפלסטינים: מאז החל ייבואם של עובדים מארצות אחרות, בעקבות הסגר שהוטל על השטחים הפלסטינים בתקופת האינתיפאדה הראשונה, מדינת ישראל מתמרנת את כוח העבודה הפלסטיני לפי צרכיה: פעם מגבילה את היתרי העבודה לפלסטינים בתקופות של מתיחות ביטחונית ופעם מגדילה אותם בתקופות של רגיעה יחסית ומנצלת זאת כדי לצמצם את המכסות לעובדים מחו"ל ולגרש עובדים ללא היתר.

העסקתם בישראל של עובדים פלסטינים משרתת בטווח הקצר את שתי הכלכלות – המעסיקים הישראלים מקבלים כוח עבודה זמין וזול ואילו הכלכלה הפלסטינית נהנית מהשכר שהעובדים מייבאים עמם מישראל, שכר שהיווה ב-2013 12.3% מהתמ"ג של הרשות הפלסטינית.⁶¹ אולם לטווח ארוך הסדר זה פוגע בשני הצדדים: הוא פוגע ביכולת לפתח ולקיים משק פלסטיני עצמאי⁶² ובישראל הוא פוגע בעובדים מקומיים עקב השתרשות נורמות של שכר נמוך ונורמות העסקה ירודות.

מוסדות המדינה לא גיבשו מדיניות מוסדרת ועקבית בכל הנוגע להעסקתם בישראל של עובדות ועובדים לא ישראלים. המדיניות המעשית היא קופצנית, פעם פותחת את השערים ופעם מבקשת לסגור אותם.

תוך כדי כך נוצר בישראל כוח עבודה זול ונוח לניצול, השקול, עפ"י מספר מקורות, לכ-8%-10% מכוח העבודה האזרחי (בהיתר ושלא בהיתר),⁶³ נתון המציב את ישראל בראש רשימת המדינות התלויות בכח עבודה זה.

למרות שיפורים בהסדרי ההעסקה של עובדים מחו"ל, עדיין מדובר בכח עבודה אשר חלקים גדולים ממנו מועסקים בתנאים שאינם תואמים את חוקי העבודה בישראל ובשכר נמוך. משטר יבוא העובדים מחו"ל בשיטת הדלת המסתובבת תוך כבילתם לענפים מסוימים לצד העלמת העין מהעסקת מבקשי המקלט, מותרה קבוצות אלה במעמד מוחלש ושולי, יוצרת מירוץ לתחתית מבחינת תנאי עבודה ושכר ומחלישה גם את כוח המיקוח של עובדים ישראלים באותם ענפים.

בנוסף, נוצרה תעשיית תיווך משגשגת של חברות כוח אדם שעשו הון מגביית דמי תיווך מעובדים מחו"ל ומעסיקהם. הדיון בסוגיית העובדים הלא-ישראליים מתנהל תוך חשש תמידי כי העסקתם באה על חשבון עובדים ישראלים בעלי השכלה נמוכה המוצאים עצמם מחוץ לשוק העבודה.⁶⁴ כתגובה לכך, אחת לכמה שנים מכריזה המדינה על הגבלת ייבוא עובדים ועל חבילות תמריצים להעסקת ישראלים במקומם.⁶⁵

ייבוא העובדים מחו"ל מתנהל על בסיס הנחה שהם באים לתקופה מוגבלת מבלי שישתקעו בישראל. אך כפי שקרה בארצות אחרות, הנחה זו התבררה כאשר בתוך זמן קצר נוצרו בישראל קהילות מהגרי עבודה.

Bartram, David. 2005. *International Labor Migration: Foreign Workers and Public Policy*. Palgrave Macmillan, UK.

Cohen Goldner, Sarit. June 2015. "Measuring the Impact of Temporary Foreign Workers and Cross-Border Palestinian Workers on Labor Market Transitions of Native Israelis". *Discussion Paper No. 8-15*. Tel Aviv University.

OECD. 2013. *Health at a Glance*.

OECD. 2013(b). *A Good Life in Old Age? Monitoring and Improving Quality in Long-Term Care*. Policy Brief.

Palestinian Central Bureau of Statistics. *Labour Force Survey*. 2014.

World Bank. 2013. *West Bank and Gaza Area C and the Future of the Palestinian Economy*, Report No. AUS2922.

בינליוגרפיה

אברהם, יוסי ותמיר יוסי. 2012. "חלופות לעובדים מחו"ל בסיעוד". ביטחון סוציאלי, כתב עת בנושאי רווחה ומדיניות חברתית. גיליון 88, 65-97.

HUMAN RIGHTS WATCH. ינואר 2015. עסקה לא הוגנת – ניצול עובדים תאילנדים במגזר החקלאי בישראל. תל אביב.

בנק ישראל, מרץ 2013. דו"ח שנתי 2012.

בנק ישראל, מרץ 2015. דו"ח שנתי 2014.

בר צורי, רונן. פברואר 2010. בעלי היתר להעסקת עובדים מחו"ל בסיעוד – מבט על. משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מינהל מחקר וכלכלה.

גוטליב דניאל ואמיר שמואל. 2005. כניסת זרים ודחיקת מקומיים מתעסוקה בישראל. מנהל תכנון מחקר וכלכלה, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה.

דוח הוועדה הבינ'משרדית בנושא עובדים מחו"ל והקמת רשות הגירה. יולי 2002 (רוח וכלבסקי).

דוח הוועדה לבחינת היקף העסקת עובדים מחו"ל במשק הישראלי. יולי 2001 (רו"ח בוכריס).

דוח הוועדה להסדרה, פיקוח ואכיפה בתעסוקת עובדים פלסטינים בישראל. מאי 2011 (ועדת אקשטיין).

דוח הוועדה לעידוד תעסוקת ישראלים והקטנת מספר העובדים מחו"ל בחקלאות ינואר 2010 (ועדת אקשטיין).

דוח הוועדה לעיצוב מדיניות בנושא עובדים לא ישראלים, מאי 2007 (ועדת אקשטיין).

דוח הצוות הבין-משרדי לתכנון שיטת העסקת העובדים מחו"ל בישראל ותנאים למתן רישיונות להעסקת עובדים מחו"ל ביחס לענף הבנייה. אוגוסט 2005 (ועדת אנדרוף).

ראיונות:

- 1. אבשלום וילן, יו"ר התאחדות האיכרים, 16.4.15.
- 2. נועה שאוור, רכות תחום חקלאות בקו לעובד, 15.4.15.
- 3. נעה קאופמן, רכות תחום פליטים, קו לעובד, 25.3.15.
- 4. עירו שקולניק, רכות תחום סיעוד, קו לעובד, 15.4.15.
- 5. יואב בכר, סמנכ"ל כוח אדם, התאחדות המלונאים, 31.3.15.
- 6. יצחק גורביץ', המשנה למנכ"ל התאחדות הקבלנים, 27.4.15.

הערות:

- 1 פריין מוגדר כתמ"ג חלקי מספר שעות העבודה במשק ובמילים אחרות, התפוקה לשעת עבודה.
- 2 משרד האוצר, משרד הכלכלה הראשי: Why is Labor Productivity in Israel Lower Compared with Other Developed Countries? 2015.
- 3 השאר הוא הכנסות מקומיות מדירות בכללות והכנסות מרכז ויזמות בחו"ל.
- 4 בנק ישראל מציין בהקשר זה כי הפחתות המסים של העשור האחרון הגדילו את רווחי המעסיקים, במקום את הכנסות העובדים. בנק ישראל, דין וחשבון 2011: 208.
- 5 לא כולל עובדים לא ישראלים, שכאמור מייצרים הכנסה לאומית של ארצותיהם השונות; משנת 2012 המספר כולל חיילים בצבא קבע וסרדיה הלמ"ס, ירחון סקרי כוח אדם, פברואר 2016, לוח 1.
- 6 כמובן שסכום זה, לו אכן היה מתווסף להכנסותיו של ציבור העובדים הישראלי, היה מתחלק ביניהם באופן בלתי שוויוני, שהרי חלקם בעלי הכנסות גבוהות ואפילו גבוהות מאוד וחלקם בעלי הכנסות בינוניות ונמוכות.
- 7 בנק ישראל, דין וחשבון 2014, עמוד 21.
- 8 כל נתוני השכר במסמך זה מתייחסים לשכר ברוטו.
- 9 גם בענפי ההיי טק – תעשייה ושירותים – רק מיעוט מן המועסקים משתכר שכן נמוך; אולם נתוני המוסד לביטוח לאומי אינם מאפשרים בדיקה תת-ענפית.
- 10 נתונים שהתקבלו ממינהל המחקר והתכנון במוסד לביטוח לאומי, מרץ 2016.
- 11 Atkinson, A., Piketty, T., and Saez, E., "Top Incomes in the Long Run of History," *Journal of Economic Literature* 2011, 49/1, 3-71.
- 12 אופן היריוח לשלטונות המס תלוי במערכת המס של כל מדינה. המחברים מציינים שעובדה זו מקשה על ההשוואה הבינלאומית.
- 13 הנתונים מתייחסים לשכר ממוצע לחודש עבורה שכירה בתוספת סך הכנסה שנתית חייבת (למעט שכר). משרד האוצר, מינהל הכנסות המדינה, דו"ח שנתי, שנים שונות.
- 14 רשות האוכלוסין וההגירה הוציאה לאחרונה דו"ח על עובדים זרים בישראל

1. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירחון סקרי כוח אדם, פברואר 2016, לוח 1.
2. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. שנתון סטטיסטי לישראל 2015. ספטמבר 2015.
3. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 28 ביולי 2015. "בסוף שנת 2014 היו בישראל כ-101 אלף עובדים מחו"ל, שנכנסו לישראל באשרת עבודה וכ-91 אלף שנכנסו באשרת תייר". הודעה לעיתונות מס' 198/2015.
4. ורשבסקי אברהם, בקר רחל ויחיאל רוזנפלד. 1999. תיעוש הבנייה – מכשולים ודרכי התמודדות. המכון הלאומי לחקר הבנייה. הטכניון.
5. וסמן נעם ורומנוב דימיטרי. 2003. עובדים מחו"ל בענף הבנייה: תמונת מצב והשלכות מדיניות. בנק ישראל, סדרת מאמרים לריון 06/2003.
6. זקס רפאל, שפירא אביעז, ברודצקי, אירינה ורבקה פרטוש. 2008. פוטנציאל לשיפור הפריון בבנייה באמצעות תיעוש לפי עקרונות LEAN. דו"ח מחקר. המכון הלאומי לחקר הבניה, הטכניון.
7. מבקר המדינה. 2015. דו"ח שנתי 265. "הבאת עובדים מחו"ל ושמירה על זכויותיהם". ע"מ 1091-1141.
8. נתן, גלעד. 2012. הקשיים במימוש היתרים להעסקת עובדים מחו"ל בענף הסיעוד. הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
9. נתן, גלעד. מאי 2011. הטיפול באנשים עם צרכים סיעודיים (צורכי כוח אדם ומדיניות תעסוקה בענף הסיעוד). הכנסת, מרכז המחקר והמידע.
10. קו לעובד. יוני 2014. מתחת למינימום. אי אכיפה של חוקי השכר כתופעה מבנית בענף החקלאות בישראל.
11. קו לעובד. אוגוסט 2012. העסקת פלסטינים בישראל ובהתנחלויות, מגבלות כבילה ופניעה בכוכיות.
12. רוזנפלד, יחיאל 2007. איתור הודמנות לשילוב ואינטגרציה של ציוד, כלים, אביזרים, מיכון ועודים מתקדמים המאפשרים תיעוש חלקי כתחליף לשיטות בנייה עתידות כוח אדם. המכון הלאומי לחקר הבנייה, הטכניון.
13. רייכמן, רבקה ונונה קושנירוביץ'. 2014. גיוס עובדים מחו"ל בענף החקלאות והבנייה בישראל: השפעת הסכמים בילטרליים. המרכז האקדמי רופין וג'וינט ישראל.
14. רייכמן, רבקה. 2009. "הגירה לישראל: מיפוי מגמות ומחקרים אמפיריים 1990 – 2006". סוציולוגיה ישראלית, (2), ע"מ 339-376.

34 הלמ"ס, שנתון סטטיסטי 2015, לוח 12.39.

35 ראיין עם יואב בכר, סמנכ"ל התאחדות המלונאים, 31.3.15.

36 עם זאת, עובדות הסייעור הוותיקות החיות בבתי המטופלים הוחרגו על ידי בית הדין לעבודה מחוק שעות עבודה ומנוחה בנימוק שלא ניתן לפקח על שעות העבודה והמנוחה שלהן. המשמעות היא כי ניתן להעסיקן סביב השעון והן אינן זכאיות לתשלום עבור שעות עבודה נוספות (דגנ"ל 10007/09 יולנדה גלוטן נ' בית הדין הארצי לעבודה).

37 קו לעובד אוגוסט 2012; קו לעובד יוני 2014; HRW ינואר 2015.

38 בפרק ה' של דוח הוועדה להסדרה, פיקוח ואכיפה בתעסוקת עובדים פלסטינים בישראל (2011), בדוח בנק ישראל לשנת 2012 (עמ' 67-69), וכן במחקרים של גוטליב ואמיר (2005); זוסמן ורומנוב (2003), וברד"ח ועדת אנדרון (2005) שם נערך תחשיב של הגטל הכלכלי הנובע משימוש עובדים זרים בשירותים ונאמר בכ-300 מיליון ש"ח לשנה.

39 הלמ"ס. שנתון סטטיסטי 2015 לוחות 12.37, 12.38. אם נוסף על כך עובדים פלסטינים ללא היתר הרי שמדובר בכרבע מהמשרות בענף המאוישות בירי לא-ישראליים.

40 Cohen Goldner, 2015

41 עבודות "רטובות" הן עבודות טפסנות, ברולנות, שלה, טיח וריצוף. ראיין עם יצחק גורביץ', המשנה למנכ"ל התאחדות הקבלנים, 27.4.15.

42 דר"ח ועדת אקשטיין הראשונה 2008; דר"ח ועדת אקשטיין השנייה 2011.

43 רונופלד, יחיאל 2007; זקס ואח', 2008; ורשבסקי ורונופלד. 1999.

44 Bartram 2005

45 הלמ"ס. שנתון סטטיסטי 2015. לוחות 12.37, 12.38.

46 HRW: ראיין עם נועה שוואר, רכות תחום חקלאות, קו לעובד 15.4.15.

47 ראיין עם אבשלום וילן, התאחדות החקלאים, 16.4.15.

48 עובד זר לא חוקי הוא מי שרשימו אינו בתוקף או שהמעסיק שלו מחזיק בהיתר שפג תוקפו או מי שעזב את המעסיק ועדיין לא מצא בתקופת הזמן הקבועה לכך מעסיק חדש. רשות האוכלוסין וההגירה. ינואר 2015. נתוני זרים 2014.

49 בר צורי, פברואר 2010.

50 לגעד נתן, מאי 2011. לפחות בחלק מהמקרים מדובר בעובדים שמועסקים כעובדי ניקיון ונדרשים גם למטלות טיפול לא בכאלה שנכנסו עם היתר לעיסוק בסיעור, ראיין עם נועה קאופמן, "קו לעובד", 25.3.2015.

51 הלמ"ס. שנתון סטטיסטי 2015, לוח 12.39.

52 אברהם ותמיר 2012: 67; 186-187 pp. OECD. 2013.

53 בשבייה שיעור העובדים מחו"ל בסיעור עומד על כ-11% מכלל המועסקים בסיעור, בישראל מדובר על כ-60%, אברהם ותמיר, 2012: 6-7.

54 OECD. 2013. (b).

55 אברהם ותמיר, 2012.

56 ראיין, יואב בכר, סמנכ"ל כוח אדם, התאחדות המלונאים, 31.3.15.

57 שם.

58 רייכמן, 2009: 356; רייכמן וקושנירוביץ', 2014: 10; מבקר המדינה 2015.

59 בעיה זו עלתה בדר"חות מרבית הועדות שעסקו בנושא: דוח ועדת בן שלום 1997, ועדת בוכריס 2002, ועדת רכלבסקי 2002, דוח אנדרון 2004, דוח דומיניסני 2005, ועדת אקשטיין 2008 והחלטות ממשלה שונות שהתקבלו בעקבות המלצות הועדות אך יושמו באופן חלקי בלבד. כל הועדות המליצו על צמצום העסקת זרים במשק לטובת העסקת עובדים ישראלים ופיתוח טכנולוגי של אותם ענפים. על פי דוח הועדה לבחינת היקף העסקת זרים במשק (2001) בשנים 1995-2000 ירד מספר הטייחים הישראליים ב-60%, הברולנים ב-38% והטפסנים ב-30%. מספר העובדים המקצועיים בבניין ירד בממוצע כ-27% ומספר העובדים הלא מקצועיים בכמעט 60%. שיעורי הירידה בקרב עובדים ערבים היו גבוהים יותר מאשר בקרב יהודים. באותה תקופה בתקופת בחקלאות ירד שיעור העובדים הישראליים ב-13%. בקרב ערבים אורחי ישראל עמדה הירידה על 32%.

60 למשל: 1996 החלטת ממשלה בדבר צמצום חלקם של העובדים מחו"ל ל-1% מכוח העבודה. 2007 "מבצע עובדה" גיוס ישראלים לעבודה במלונות.

61 בנק ישראל, דר"ח שנת 2014.

62 דוח הוועדה להסדרה, פיקוח ואכיפה על העסקת עובדים פלסטינים בישראל 2011, World Bank 2013.

ובו נתונים מעורבנים עד ספטמבר 2015. הדר"ח אינו כולל עובדים פלסטינים ומתמחים בחקלאות. http://media.wix.com/ugd/5d35de_8be581890be_941c78af6a0345d3c5c3d30.pdf

15 הישוב שלעיל הינו אומדן של מרכז ארוה המבוסס על נתוני כוח העבודה של הלמ"ס.

16 לפי נתוני רשות המיסים במשרד האוצר ונתוני הלמ"ס הפלסטינית, המוצגים בדר"ח בנק ישראל לשנת 2014, עברו באותה שנה בישראל בשבוע בממוצע 92 אלף פלסטינים, 59 אלף מתוכם בהיתר והאחרים ללא היתר (בנק ישראל, דר"ח שנת 2014). על פי נתוני הלמ"ס הישראלית, המבוססים על דיווחי מעסיקים למוסד לביטוח לאומי ולמרות תשלומים של רשות האוכלוסין וההגירה, בשנת 2014 היו 60,500 משרות שכיר של עובדים פלסטינים בהיתר (הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2015, לוח 12.38).

17 הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2015, לוחות 12.38, 12.39. המשרות כוללות ענפים בהם אין היתר להעסקת זרים למעט מספר מצומצם של מומחים אך בפועל מועסקים בהם מבקשי מקלט – שירותי הארחה ואוכל, ניקיון, נוכור כי עובד/ת אחר/ת עשוי/ה להיות מועסק/ת במספר מקומות ולכן מספר "משרות השכיר" גדול ממספר השכירים. השכר הממוצע מתקבל על ידי סכימה כלל השכר במשק וחלוקתו במספר משרות השכיר.

18 אומדן הלמ"ס המבוסס על רישומי ביקורת הגבולות שעורך מינהל מעברי הגבול ברשות האוכלוסין וההגירה אודות זרים שנכנסו באשרת תייר לישראל ולא יצאו ממנה. כ-60% מהזרים בקטגוריה זו מגיעים מברית המועצות לשעבר וייתכן כי חלקם משיגים לבסוף תושבות ישראלית. הלמ"ס, 28 ביולי 2015. הודעה לעיתונות מס' 198/2015.

19 נתונים שנמסרו על ידי אבשלום וילן, יו"ר התאחדות האיכרים, בראיון מיום 6.4.15 ונועה שאוור, רכות תחום חקלאות בקו לעובד, בראיון מיום 15.4.15.

20 רשות האוכלוסין וההגירה. ינואר 2015. נתוני זרים בישראל, סיכום שנת 2014.

21 Palestinian Central Bureau of Statistics. Labour Force Survey. 2014.

22 נכון ל-1.1.2015 מוקצות 55,250 מכסות להעסקת עובדים פלסטינים בישראל, 37,100 לבניין, כ-13,000 לחקלאות והיתר לתעשייה ושירותים. (רשות האוכלוסין וההגירה, אגף שירותי למעסיקים ולעובדים מחו"ל, עמוד 985). כדי לקבל היתר מעסיק נדרש ראשית לפנות לשירותי התעסוקה ולבקש עובדים ישראלים ולהמתין 30 יום; אז הוא יכול לפנות למשרד הפנים בבקשת היתר להעסקת עובד פלסטיני (מתוך אתר רשות האוכלוסין וההגירה).

23 קו לעובד, אוגוסט 2012.

24 PCBS. Labour Force Survey, 2014. table 20.

25 הנתונים מבוססים על עיבוד של בנק ישראל לנתוני רשות המיסים במשרד האוצר הישראלי ועל סקר כוח האדם הפלסטיני. הנתונים כוללים עובדים פלסטינים בשטחי הרשות הפלסטינית אך לא נתונים של תושבי מורה ירושלים.

26 גם הלמ"ס הישראלית מפרסמת נתונים אודות עובדים פלסטינים. הנתונים מבוססים על דיווחי מעסיקים ועל כן מדובר רק בחלק מכוח העבודה הפלסטיני בארץ, אלה המועסקים בהיתר. לפי נתונים אלה, בשנת 2014 איישו עובדים פלסטינים 60.5 אלף משרות שכיר, כ-34 אלף מהן בבניין ו-12.5 אלף בחקלאות. הלמ"ס, שנתון סטטיסטי 2015, לוח 12.38.

27 נתוני הלמ"ס הפלסטיני מתוך בנק ישראל, דין וחשבון 2014, עמ' 136.

28 PCBS. Labour Force Survey, 2014. table 46.

29 רשות האוכלוסין וההגירה מפלחת אותם לפי היתרי התעסוקה שלהם: 43,468 בעלי היתר בסיעור, 6,106 בבניין, 22,087 בחקלאות, 64 עונתיים בחקלאות, 2,842 מומחים. (מומחים הם עובדים מחו"ל בעלי מומחיות מיוחדת, כגון שפים ומסעדות אתניות. לשם קבלת היתר להעסקים יש להגיש בקשה מיוחדת לרשות האוכלוסין וההגירה ולהתחייב לתשלום שכר ששיעורו לפחות פעמיים השכר הממוצע במשק).

30 כיום מותר להעסיק מבקשי מקלט המחויקים ברישון שהיה זמני בהתאם לסעיף 5(א2) לחוק הכניסה לישראל תשי"ב - 1952 וברישינום לא נרשם כי נאשר עליהם לעבור או שזמנו למתקן חולות. ר' אתר רשות האוכלוסין וההגירה http://www.piba.gov.il/Subject/ForeignWorkers/Pages/oz_mistanim.aspx

31 רשות האוכלוסין וההגירה. ינואר 2015. נתוני זרים בישראל, סיכום שנת 2014.

32 הענף "שירותי ניהול ותמיכה" כולל חברות להעסקת כוח אדם, חברות השמה, שירותי שמירה אבטחה, שירותי ניקיון ושירותי תחזוקה וגינן לבניינים.

33 הלמ"ס, שנתון סטטיסטי 2014, לוחות 12.38 ו-12.39.

AdvaCenter مرکز أدفا
מרכז אדוה
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל